

Szakdolgozat

Tarjányi Gréta

Debrecen, 2014

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

**Hungarológia Csehországban,
a magyar nyelv tanítása cseh anyanyelvűeknek**

Témavezető:

Dr. Maticsák Sándor
egyetemi docens

Külső témavezető:

Balázs Andrea

Készítette:
Tarjányi Gréta
Hungarológia MA

Debrecen, 2014

NYILATKOZAT

Alulírott Tarjányi Gréta,
a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója ezennel büntetőjogi
felelősségem tudatában nyilatkozom és aláírásommal igazolom, hogy
.....
.....
Hungarológia Csehországban, a magyar nyelv tanítása cseh anyanyelvűeknek
.....

.....
című diplomamunkám saját, önálló munkám; az abban hivatkozott nyomtatott és
elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak
megfelelően készült.

Tudomásul veszem, hogy diplomamunka esetén plágiumnak számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más szerző publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem. Tudomásul veszem,
hogy plágium esetén diplomamunkám visszautasításra kerül.

Továbbá felelősségem tudatában nyilatkozom arról, és aláírásommal igazolom,
hogy a Debreceni Egyetem Elektronikus archívumába (DEA) a
<http://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/85081> címre feltöltött diplomamunkám
mindenben megegyezik a benyújtott papíralapú és/vagy CD formátumú
dolgozattal.

Debrecen, 2014 év Június hó 02 nap

.....
aláírás

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. A hungarológia és a magyar mint idegen nyelv fogalmakról	
2.1. A hungarológia.....	3
2.2. A magyar mint idegen nyelv.....	6
3. A magyartanítás sajátos körülményei	
3.1. Kik és miért tanulnak ma magyarul?.....	9
3.2. A magyar nyelv elsajátításának fórumai.....	12
3.3. A magyar nyelvkönyvek rövid áttekintése.....	15
4. A hungarológia és a magyar nyelv oktatása Szlovákiában és a Cseh Köztársaságban	
4.1. Pozsony.....	25
4.2. Prága.....	26
4.3. Brno.....	30
5. A magyartanulás nehézségei	
5.1. Általános kérdések.....	32
5.2. Egy kérdőíves kutatás eredményei.....	35
5.3. Az orosz anyanyelvűek nehézségei a magyar nyelv tanulása során.....	40
5.4. A cseh anyanyelvűek nehézségei a magyar nyelv tanulása során.....	42
6. Magyar tankönyv cseh anyanyelvűek számára – két próbalecke.....	47
7. Összefoglalás.....	55
Irodalomjegyzék.....	56

1. Bevezetés

Szinte már a Debreceni Egyetemre való sikeres felvételim után tudtam, hogy miről fogom írni a szakdolgozatomat. 2012 nyaráig az Eötvös Loránd Tudományegyetem szlavisztika alapszakának cseh szakirányára jártam, és mindenképpen szerettem volna ezt a hungarológiával összekapcsolni, ugyanis érdeklődésem a cseh nyelv és kultúra iránt továbbra is fennmaradt.

Dolgozatom első fejezetében tisztázom, mit jelent a hungarológia, illetve a magyar mint idegen nyelv fogalma, majd röviden felvázolom e stúdiumok kialakulásának történetét.

A következő részben a magyarultanolók motivációjával, tanulói rétegeivel foglalkozom. Rátérek arra is, hogy mindezt milyen szervezeti egységekben lehet megtenni (külföldön, illetve hazánkban), valamint milyen tankönyvek, segédanyagok állnak a diákok rendelkezésére.

A harmadik fejezetben a csehországi (csehszlovákiai) hungarológia történetét vázolom fel, megemlítve a fontosabb mérföldköveket és személyiségeket.

Az utolsó témakörben saját kutatásaim és olvasmányaim alapján leírom, milyen nehézségekkel kell szembenéznie egy külföldinek, ha magyarul tanul, illetve, hogy ő mit talál nehéznek. Ezután pedig kifejezetten a cseh anyanyelvűek problémáira fektetem a hangsúlyt.

Végül egy néhány oldalas, összesen kétleckés, cseheknek szóló, kétnyelvű próbatankönyvet készítek, majd röviden összefoglalva az addigiakat, lezárom a szakdolgozatomat.

Ezúton szeretném megköszönni azoknak a támogatást, és a sok segítséget, akik közreműködtek abban, hogy munkám létre jöhessen. Köszönöm a munkáját Maticsák Sándor témavezetőmnek és Balázs Andrea külső konzulensemnek, aki főleg a cseh vonatkozású fejezetekben segített. Köszönötet mondok Fercsik Erzsébet tanárnőnek, a prágai Károly Egyetem jelenlegi vendégtanárának, valamint Jiří Januškáknak, akik rengeteget segítettek a kérdőíveim cseh anyanyelvűekhez való eljuttatásához. Köszönöm ezenkívül a Debreceni Nyári Egyetem dolgozóinak közreműködését, akik szintén a kérdőíves kutatásomat segítették. Továbbá szeretném minden kedves magyarul tanulónak megköszönni, aki kitöltötte a kérdőívemet.

2. A hungarológia és a magyar mint idegen nyelv fogalmakról

2.1. A hungarológia

Rákos Péter, a méltán elismert csehországi magyar hungarológus szerint a hungarológiát onnan kell számítani, amióta műveljük, nem pedig onnan, amióta annak nevezzük. Szerinte a hungarológia, a germanisztikához és a szlavisztikához hasonlóan nem önálló diszciplína, hanem adott népek kultúrájával és nyelvével foglalkozó tudományterület (Rákos 1995: 81).

Ebben a fejezetben röviden bemutatom a hungarológia, valamint a magyar mint idegen nyelv fogalmát és kialakulásukat Giay Béla, valamint Nádor Orsolya: *A magyar mint idegen nyelv – Hungarológia* című könyvben megjelent írása, és Köpeczi Béla: *A hungarológia helyzete és lehetőségei* műve alapján.

A 18. század első felének Magyarországon kezdtek megjelenni a tudományos alapú, magyar nyelvű államismereti művek. Ezek közül elsősorban **Bél Mátyás** (1684–1749) *Notitia Hungariae* (1735–1742) című írása méltó említésre, ami német államismereti munkák alapján készült. A mű eredetileg egész Magyarország természeti, földrajzi, történeti és politikai leírását tartalmazta volna, azonban sajnálatos módon csak öt kötete készült el. Ennek ellenére nagy hatással volt e szakterület további fejlődésére (Giay 1998: 15).

A következő jelentős mű a 19. században jelent meg, és **Csaplovics János** (1780–1847) nevéhez köthető. Az *Ethnographiai Értekezés Magyar Országról* először tekintette át, ráadásul magyarul, a hazánkra vonatkozó legfontosabb ismereteket (Giay 1998: 16).

A nemzetismeret lényegének kifejtésével és programjának meghatározásával foglalkozik **Edvi Illés Pál** (1793–1871) *Miben áll a Magyar-Nemzetiség?* című 1835-ös munkájában (Giay 1998: 17).

A magyar nemzet jellemét mutatja be **Rónay Jácint** (1814–1889) *Milyen a magyar?* című tizennégy részes cikksorozatában. Úttörő munkájában nagyon találóan fogalmaz, mai szemmel viszont munkájában sok az általánosítás és a túlzás. Ezt követi **Hunfalvy Pál** (1810–1891) *Magyarország ethnográphiája* című műve, ami az első teljes kép az országról, nyelvi, vallási helyzetéről, társadalmi szerkezetéről (Giay 1998: 17).

A századfordulón megjelent művek azt a célt szolgálták, hogy a magyarok minél jobban megismerjék saját országukat, így szóltak az ország természeti viszonyairól, nyelvéről, iro-

dalmáról, társadalmáról, gazdasági helyzetéről, kulturális életéről, nemzetközi kapcsolatairól (Giay 1998: 18).

A 20. század elején azonban több nagy változás is történt. Az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt, Magyarország vesztesként távozott az első világháborúból, a trianoni békeszerződés aláírásával a történelmi Magyarország területének egyharmadára csökkent, majd később a második világháborúnak is vesztese lett. Ilyen körülmények között rendkívül fontos lett a magyar kultúra külföldi intézményrendszerének kiépítése, a kulturális és kutatóintézetek, egyetemi magyar tanszékek és lektorátusok létesítése. Az első szervezeti forma Berlinben jött létre 1916-ban: a magyar tanszék – tudományos intézet – Collegium Hungaricum szervezeti egység később mintául szolgált a többi külföldi intézmény számára. Ezzel egy időben itthon is kezdett kibontakozni a magyarságtudományi intézményrendszer (Giay 1998: 19).

A hungarológia szó használata és külföldi elterjesztése a Berlinben tevékenykedő **Gragger Róbert** (1887–1926) nevéhez köthető, aki az egész magyar kultúrkört értette a hungarológia szó alatt. A kifejezés az 1920-as évek közepétől már Magyarországon is használatos volt, mellette a magyarságtudomány elnevezést is előfordult, ez **Bartucz Lajos** (1885–1966) egyetemi tanár, antropológus nevéhez fűződik (Giay 1998: 19–22). Ugyancsak tevékenyen részt vett a fogalom megismertetésében **Németh László** (1901–1975) író is, aki Graggertól és Bartucztól függetlenül adta ezt az elnevezést az új tudományágnak.

Eckhardt Sándor (1890–1969) irodalomtörténész minden, a magyarsággal foglalkozó tudományt – magyar történelem, néprajz, antropológia, nyelvtudomány stb. – belesorolt a hungarológiába *Magyarságtudomány* című tanulmányában: (Giay 1998: 22–24).

A második világháború után a szocializmus térhódításával a hungarológia a nemkívánatos szavak közé került, ugyanis minden olyan tevékenységet tiltottak, amikről úgy gondolták, a nacionalizmust erősítik. Így az új tudomány majdnem feledésbe merült, hiszen a Szovjetunió nyomására nem a nyugati kapcsolatokat erősítették – sőt, megszakították őket –, hanem a szovjet tagállamokkal és más szocialista országokkal vették fel a kontaktust.

Ez egészen az 1960-as évekig tartott, amikor ismét nyitottabbá vált az út nyugat felé: újból lehetett vendégprofesszorokat, lektorokat küldeni a nyugati országok egyetemére, intézeteibe.

A hungarológiai oktatás és kutatás az 1970-es évektől lendült fel, ekkortájt ugyanis megnőtt az érdeklődés hazánk iránt a külföldi szociológusok, politológusok stb. körében. Figyelmet keltettek a magyar kultúra eredményei is: zene, filmművészet, irodalom stb. s persze elő-

fordultak olyan érdeklődők is, akik egyszerűen világot látni, turistaként jöttek Magyarországra (Köpeczi 2000: 9–12).

E tényezőknek köszönhetően háromféle hungarológiával kapcsolatos intézmény jött létre: az egyetemek hungarológiaoktatása, a hungarológiai központok, és a külföldi magyar intézetek (Köpeczi 2000: 9–12).

A külföldi hungarológiai kutatást támogató jött létre 1977-ben a **Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság** (az MTA szervezésében) (mai neve: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság). A kongresszusok megszervezése mellett periodikákat jelentetett meg: *Hungarológiai Értesítő*, *Hungarian Studies*.

A **Magyar Lectori Központ** 1983-ban alakult meg, feladata a külföldi hungarológusokkal való kapcsolattartás, informálásuk, a Magyarországról kiküldött lektorok és vendégoktatók támogatása volt. Az 1988-ban létrejött **Hungarológiai Tanács** feladata a külföldre irányuló, a hungarológiával kapcsolatos feladatok szervezése volt. 1989-ben a Magyar Lectori Központ átalakult, új elnevezése **Nemzetközi Hungarológiai Központ** lett (Giay 1998: 24–26). Ezek a szervezeti egységek az ezredforduló után beolvadtak a **Balassi Intézetbe**.

A hungarológiának egységes definíciója nincs, és tudományelméleti szempontból sem tekinthető önálló tudománynak. Célja a kezdetektől nemcsak a magyarság saját magával való megismertetése, hanem információk közvetítése más népeknek is. Klaniczay Tibor, Kossuth-díjas irodalomtörténész meghatározása szerint: „a hungarológia a magyarságnak mint etnikumnak, mint nemzetnek, mint történelmi utat bejárt társadalomnak, mint nyelvnek, mint sajátos civilizációnak a kutatását, az e területekre vonatkozó tudományos ismeretek oktatását és megismertetését jelenti külföldön.” (Kissné 2000: 25.)

Művelői hazai és külföldi tudósok, valamint tanárok. Kutatásának célja az összmagyarság, tehát nem csak a magyarországi magyarság egészének megismerése/megismertetése, ami nagyban hozzájárul a hazánkról kialakult kép formálásához.

2.2. A magyar mint idegen nyelv

A magyar nyelv oktatása idegen nyelvként nem újkeletű jelenség. Tanulmányozásához azonban nem célszerű a ma oly népszerű nyelveket, mint az angol, a német vagy a francia alapul venni. Más, kisebb európai nyelvekhez képest azonban jelentős súlya van.

A ma is használatos magyar mint idegen nyelv fogalom a 20. század közepén, önálló szakmaként pedig az 1980-as évektől alakult ki, mint a hungarológia részterülete.

Már az 1500-as évektől, a reformáció korától kezdve próbálkoztak a magyar nyelv – akkor latin nyelvű – leírásával. 1527-ben Sylvester János (1504–?) *Rudimenta Grammatices Donati* című műve már magyar, lengyel, német magyarázattal jelent meg. Dévai Bíró Mátyás (1500k.–1545) *Orthographia Ungarica* című írása (1543) adja nyelvünk első, teljesen magyar leírását. Szenczi Molnár Albert (1574–1634) 1610-ben kiadta az első, mindenre kiterjedő nyelvtant. Követője, Pereszlényi Pál (1631–1689) nyelvtanító könyvecskét írt 1682-ben *Grammatica Linguae Ungaricae* címmel. Nyelvművelő műnek számít Geleji Katona István (1589–1649) *Magyar Grammatikatska* című írása, ami 1645-ben jelent meg. Kifejezetten a magyarországi németek nyelvtanulását kívánta elősegíteni Komáromi Csipkés György (1628–1678), 1655-ös *Hungaria Illustrata* című művével. Ezekben az írásokban megjelenik a magyar nyelv összehasonlítása más nyelvekkel (pl. latin, görög, héber, német, cseh) (Nádor 1998: 58–61).

A felsorolt művekből kimutatták, hogy a magyar különbözik az összehasonlított nyelvektől, és ez megteremtette a kialakulóban levő magyar nyelvtudomány alapjait.

Az első magyar nyelvkönyvet Warmer Kristóf (1644–1691 k.) írta 1691-ben *Gazophylacium Decem Linguarum Europearum apertum* címmel, tíz kísérőnyelven. Írása alapvetően a beszédgyakorlatokra épül, de nyelvtani részt is tartalmaz (Nádor 1998: 62–63).

Pozsonyban ebben az időben egymás mellett éltek a magyarok, szlovákok és németek. Az ott tevékenykedő polihisztor, Bél Mátyás (1684–1749) 1729-ben nyelvkönyvet írt a magyarul tanuló németeknek *Der Ungarische SprachMeister* címmel, mert az volt a célja, hogy a Pozsonyban élő nemzetiségek megértsék egymást. Ezzel közvetítő szerepet vállalt a különböző nyelvek és kultúrák között. A könyv összesen tizennyolc kiadást ért meg, és a magyar nyelvről való tudnivalókat, valamint beszédgyakorlatokat tartalmazott. Pozsony városa Bél Mátyás halála után is kiemelt szerepet játszott a magyar mint idegen nyelv tanításában (Nádor 1998: 63–68).

1791. június 7-én megalakult a pesti egyetem magyar tanszéke. **Vályi András** (1764–1801) tanár feladata volt a magyar nyelv kezdő és középfeladói szintű tanítása. Egy évvel a tanszék megalapítása után kiadott egy nyelvtankönyvet, valamint elsőként tanári kézikönyvet is (Nádor 1998: 76–78).

Új helyzetet teremtett a magyar nyelv államnyelvvé nyilvánítása 1844-ben, hiszen ekkortól tették lehetővé a Habsburg Birodalom nemzetiségei körében a magyar iskolák alapítását és a magyar nyelv tanítását. Ennek, a hungarus-tudat (a fogalom meghatározása: „Magyarország lakóit a 18. század végéig jellemző önazonosság-tudat etnikai, társadalmi különbségre való tekintet nélkül. A hungarus-tudatot a nacionalizmus megjelenése rombolta szét”¹) csökkenésének és a nemzeti öntudatra ébredésnek köszönhetően egyre nőttek a birodalomban a magyar nyelvvel szembeni ellenérzések.

Ekkor azonban nem léteztek a tanításra, illetve a tanulásra alkalmas nyelvkönyvek, ugyanis a Bél Mátyás által kiadott könyv ekkorra elavult. Rövid, németeknek szóló nyelvkönyvet adott ki **Vörösmarty Mihály**, középiskolásoknak szóló nyelvtankönyvet **Czuczor Gergely**, **Táncsics Mihály** pedig a magyar nyelv leírását, és nyelvkönyvet külföldieknek (Nádor 1998: 81).

1806 fontos év a magyar mint idegen nyelv tanításában, ugyanis ekkor jött létre a Bécsi Egyetemen tanszék a magyar nyelv és irodalom tanítására. Az első külföldi egyetemi oktatóhely nyelvmestere **Márton József** (1771–1840) lett. Életcélja a magyar kultúra külföldi megismertetése volt, és sikerült a magyar nyelvet és irodalmat Bécsben meggyökereztetnie.

Végül fontos megemlítenünk az 1916-os évet, ami szintén mérföldkövet jelentett. Ekkor jött létre ugyanis az első magyar tanszék Berlinben **Gragger Róbert** (1887–1926) vezetésével. Itt alakult ki az a hungarológiai rendszer, amit ma is több külföldi egyetemen használnak (Nádor 1998: 82–86).

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig számos tankönyv és tanári kézikönyv jelent meg a nem magyarok számára. Magyarországra a második világháború után, 1952-től érkeztek nagyobb létszámban külföldi ösztöndíjasok.

A magyar mint idegen nyelv elnevezés **Hegyí Endre** (1916–1995) *Hogyan tanítsuk idegen nyelvként a magyart?* (1967) című jegyzetében fordul elő először nyomtatott formában is, hivatalos előadáson pedig **Szépe György** (1931–2012) *A magyar mint idegen nyelv tanítása*

¹ www.herman-szhely.sulinet.hu/stuff/tortenelemfogalmak11.doc

és az alkalmazott nyelvészet című beszédében említette, az első lektori konferencián, 1969-ben.

Ezen a konferencián megtárgyalták a magyart mint idegen nyelvet érintő problémákat, az oktatók személyes találkozhattak, és megoszthatták egymással meglátásaikat és tapasztalataikat (Giay 1998: 33–35).

Az 1970-es évek elejétől felvetődött a tudományággal kapcsolatos kérdések tisztázására való igény, így 1977-ben a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Nyelvészeti Bizottsága módszertani vitát szervezett. Ezen a vitán minden olyan hazai intézmény képviselője részt vett, aki valamilyen formában kapcsolatban állt a magyarral mint idegen nyelvvel (Giay 1998: 33).

3. A magyaroktatás sajátos körülményei

3.1. Kik és miért tanulnak ma magyarul?

Általában, ha belevetjük magunkat egy bizonyos idegen nyelv tanulásába, előtte alaposan megfontoljuk, melyiket is válasszuk. Ha egy másik nép nyelvével kezdünk el ismerkedni, eltérő okok vezérelhetnek minket. Fontos kritérium, hogy az adott nyelvet fel tudjuk-e használni társas érintkezéseink során, mekkora súlya van annak nemzetközileg (pl. az angolnak vagy a németnek jóval nagyobb, mint a vogulnak vagy az osztjáknak), de akadnak olyanok is, akik többek között azt is mérlegelik, hogy kialakultak-e a tanulás szervezeti feltételei, és kellő eszközök állnak-e rendelkezésére.

A magyar ez idáig nem tartozott a világ legnépszerűbb, legtöbbek által tanult nyelvei közé. Ha most odasétálnánk a közelünkben levő első magyarhoz, nagy valószínűséggel azt mondaná, hogy a magyar nagyon nehéz nyelv, nem csoda tehát, hogy igen kevés külföldinek van kedve megtanulni. Akik pedig mégis elkezdik, biztosan mazochisták. Sajnos ez az elképzelés él a nyelvünkről alkotott legtöbb sztereotípiában, mi pedig ugyanúgy szeretjük ezt hangoztatni. Ennek ellenére a múltban is és ma is vannak olyanok, akik mégis vállalkoznak eme nehéz feladatra (Nádor 2003: 172–174).

A rendszerváltás után gyökeresen megváltoztak a magyar tanuláskörülményei. Egyfelől végbement egy jelentős politikai váltás, amelynek hatására bárki szabadon utazhatott Magyarországra/Magyarországról. A nyugati országokban élő embereket fokozottan foglalkoztatta, kik élnek az egykori „vasfüggöny” mögött. Ezáltal megnőtt a magyarul tanulók száma a '90-es években. Ez a folyamat azonban, sajnos, a 2000-s évektől visszaszorulni látszik (Maticsák 1999: 145).

A másik fontos változás az volt, hogy a külföldi egyetemeken kialakult egy teljesen új típusú hungarológia. Megszűnt ugyanis az a jelenség, hogy a magyarul tanulni vágyóknak először finnugrisztikát is kelljen tanulniuk, leegyszerűsítve: addig a magyarhoz a finnugrisztikán keresztül vezetett az út.

A továbbiakban Maticsák Sándornak *A magyar nyelv tanítása külföldieknek* című előadása alapján fogom bemutatni, milyen változások történtek a tanulók körében a rendszerváltás után.

Az 1990-es évektől megváltozott a tanulók összetétele is. Újnak számít a diplomáták, üzletemberek rétege, akiknek a rendszerváltás előtt nem állt módjukban Magyarországra utazni. Közöttük vannak olyanok is, akik meg sem próbálnak magyarul megtanulni, viszont

akik mégis, azok azonnali, gyors eredményt várnak, hiszen nem nyaralni érkeznek hazánkba, rögtön használniuk is kellene a befogadó ország nyelvét.

A magyarországi történelmi események miatt a 20. század folyamán rengeteg magyar került határainkon túlra, a környező országokba, Európa más államaiba, de sokszor a tengeren túlra is. Voltak, akik önként hagyták el az országot, és voltak, akiket kitelepítettek, vagy elűzték. A külföldi magyarok száma ma kb. kétmillió fő lehet. Speciális tanulói csoportot jelentenek azok a másod- vagy harmadgenerációs magyarok, akik főként az Amerikai Egyesült Államokban élnek. Ők általában remekül beszélnek az ún. „konyhanyelvet”, azonban a speciális szókincssel, helyesírással problémájuk akad, hiszen fő nyelvük az angol. Ritka közöttük, akinek mindjárt szülője magyar, így nem a magyart használják elsődlegesen otthon sem. Ráadásul, ha a „gyerek” bekerül az iskolába, a korosztálya által alkotott közösségbe, egyre inkább elhalványul magyarnyelv-ismerete. Ezt erősíti az a tény is, hogy – ellentétben általában a határon túli magyarokkal – ezek a családok nem nagyobb magyar közösségekben élnek, hanem szórványokban, így az oktatás sem folyhat magyar nyelven, az egymás közötti érintkezésre is sokkal kisebb az esélyük (Tarján 2000: 40–42).

Rendkívül szorgalmas tanulói réteget képeztek/képeznek a Magyarországra látogató miszionáriusok. Az ő céljuk természetesen az, hogy magyar híveikkel szót tudjanak érteni, így a prédikációkat is célszerű a hívek anyanyelvén megtartani. Nyelvtudásukat nagyon könnyen és gyorsan képesek felsőfokra fejleszteni, hiszen számukra nem újdonság a fegyelem, a napi több órás nyelvoktatást nem értékelik teherként.

A nyelvtanulók krémjét jelenti a tolmácsok, fordítók rétege, akik rendszerint Brüsszelből érkeznek. A magyar nyelvet minden esetben úgy kezdik el elsajátítani, hogy öt-hat nyelvet már felsőfokon tudnak. Így ezek a szakemberek különleges képzést, nagy felkészültségű tanárokat igényelnek.

Az eddig felsorolt nyelvtanulók között nem, vagy csak elvétve találunk olyat, aki első idegen nyelvként tanulná a magyart. Rengeteg az olyan diák, aki csak hobbiból kezdi el nyelvünket tanulni. Ahol a család többnyelvű, onnan nagyon gyakran kerülnek ki magyarul tanulók, főleg, ha legalább az egyik szülő is beszéli a nyelvet.

A magyar nyelv egzotikusnak számít Európában, hiszen kevés európai nyelv tartozik más nyelvcsaládba, mint az indoeurópai. Így tehát sem a germán, sem a szláv, sem a latin nyelvekkel nem mutat rokonságot, hasonlóságot. Ráadásul nyelvrokonaink sem a közvetlen szomszédunkban laknak, mint pl. a szláv nyelveknél, és nem is értjük meg őket nyelvtanulás nél-

kül. Meglepő lehet elsőre a magyar nyelv agglutináló volta (mint pl. a finn, észt, török nyelvek), tehát az, hogy a nyelvtani viszonyokat a szótóhoz járuló toldalékok halmozásával fejezi ki. Másságát mutatja az indoeurópaiakhoz képest pl. az is, hogy a magyarban nincsenek nyelvtani nemek, jóval kevesebb igeidőt használ, és a S-O-V (alany – tárgy – állítmány) szórend jellemzi.

Ezt az egyedülállóságot fejezi ki Arthur Koestler gondolata: „A magyarok az egyetlen nép Európában, akiknek szomszédságában nincsenek genetikai és nyelvi rokonok. A legmagányosabbak ezen a kontinensen...” (Szabadi 2005: 123). Éppen ezért született a rengeteg képtelen találgatás nyelvi és genetikai rokonságunkkal kapcsolatban, pl. a hun–magyar, sumér–magyar, török–magyar, japán–magyar stb. „eredetünk”. Ezek az elképzelések a tudomány mai állása szerint nem állják meg a helyüket.

Korábban, még a 18. században Johann Gottfried Herder azt jósolta, hogy népünknek, illetve nyelvünknek nincs már nagy jövője: „A magyarok, mint az ország lakosainak legcsekélyebb része, most szlávok, németek, románok és más népek közé vannak beékelve, s századok múltán talán nyelvüket is alig lehet felfedezni.”²

Persze mint tudjuk, szerencsére Herdernek ez idáig nem lett igaza, és a magyar nyelv története eljutott egyik nagy fejezetéhez, a nyelvújításhoz – és persze ma is elevenen él.

² http://hu.wikipedia.org/wiki/Herderi_j%C3%B3slat

3.2. A magyar nyelv elsajátításának fórumai

A magyar mint idegen nyelv tanulása – mint minden más nyelvé – lehetséges szervezett formában, valamint magánúton. Ezen kívül lehet tanulni célnyelvi környezetben, de számos külföldi országban is. Dolgozatomban csak a szervezett oktatásról szeretnék néhány szót szólni, kezdve a magyarországi lehetőségekkel. Vázlatomat Maticsák Sándor és Hlavacska Edit 2012-es, *A magyar nyelv tanítása külföldieknek* című előadása, illetve gyakorlata alapján írtam meg.

1967-től 1989-ig, egészen a rendszerváltásig működött a **Nemzetközi Előkészítő Intézet** nevű szervezet (a továbbiakban NEI). Célja azoknak az egyetem előtt álló fiataloknak a magyar nyelvi felkészítése volt, akik országunk valamely felsőfokú intézményébe érkeztek. Ezek a tanulók egy évig csak a nyelvtanulással foglalkoztak a NEI-nek köszönhetően, amely ezenkívül tananyagok elkészítésében is segítségükre volt. Elsősorban olyan, szintén szocialista országokból érkeztek Magyarországra hallgatók, mint Kuba, Vietnám (főleg a háború ideje alatt), Észak-Korea; általában nem ők választhatták meg, hogy melyik államban fognak attól fogva – legalábbis felsőfokú tanulmányaik ideje alatt – élni.

A rendszerváltás után a NEI átalakult, és **Kodolányi János Intézet** néven néhány évig még fennállt. A szocialista alapú működés megváltozott. A Kodolányi Intézet megszűnésével és az egykori Nemzetközi Hungarológiai Központ feladatainak (a magyar lektorok és vendégtanárok munkájának koordinálása) bevonásával hozták létre 2000-ben a ma is sikeresen működő **Balassi Intézetet**. Az intézet mai feladata honlapjuk alapján: „A Balassi Intézet a határon túli magyar kultúra magyarországi és az egyetemes magyar kultúra külföldi bemutatásáért felel. Az egységes és egyetemes magyar kultúrát terjeszti és népszerűsíti a nagyvilágban, úgy hogy ezzel párhuzamosan segíti a külföldön vagy határon kívül létező magyar hagyományok és kultúra megismertetését Magyarországon.”³

Magyarországon a bolognai képzés megjelenéséig a **Szegedi Tudományegyetem** Bölcsészettudományi karán volt lehetőség hungarológiai képzés elsajátítására, speciálisan angol nyelven. Ezen kívül a budapesti **Eötvös Loránd Tudományegyetem** rendelkezik magyar mint idegen nyelv tansékkal, valamint hungarológiai mesterszakos képzéssel. Az utóbbi szak a **Debreceni Egyetemen** 2012 szeptemberében indult el először.

A **Debreceni Nyári Egyetem** a legrégebbi múlttal rendelkező intézmény, ahol a külföldiek lehetőséget kaphatnak a magyar idegen nyelvként való tanulására. A nyári egyetem 1927 óta,

majdnem folytonosan működik, az indulása utáni több évtizeden keresztül teljesen egyedi helyzetben volt a maga nemében, de ma már nem az egyedüli ilyen típusú szervezet. Az első években inkább a kultúrára fektették a hangsúlyt, manapság már nyelvviskolászerűen működik.

A **MANYE** (Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete) az ország különböző városaiban minden évben tart egy konferenciát, ami tavaly Budapesten került megrendezésre. Nekünk, hungarológusoknak ez azért fontos, mert az egyesület a magyar nyelv oktatásával is foglalkozik. A másik, kifejezetten hungarológiai rendezvény a kb. ötszáz fős, ún. **Hungarológiai Kongresszus**, amit a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság szervez, évente, Európa különböző városaiban. A 2016-os kongresszus Pécsen kap helyet. A kongresszus a tág értelemben vett hungarológiával foglalkozik, de tematikusan jelen van a magyar mint idegen nyelv is.

A külföldi oktatóhelyekkel kapcsolatban két kategóriáról beszélhetünk: a hivatalos, illetve a nem hivatalos képzésről. Nem hivatalos képzést jelentenek pl. a vasárnapi iskola, amelyek sok országban működnek az USA-tól Uruguay-ig. A politikai, illetve egyéb okok miatt emigrálók általában igyekeznek megőrizni nyelvüket, így otthon, nem hivatalos keretek között tanítják gyermekeiket, unokáikat. Ezekon kívül a különböző országokban rengeteg önképző kör, szakkör, esti iskola, sőt óvodai foglalkozás is működik, ahol magyarul lehet tanulni.

A következőkben szeretném felsorolni azokat a külföldi városokat, ahol az 1990-es években lehetett hungarológiát, illetve magyar mint idegen nyelvet tanulni. A legtöbb műhely még ma is működik, azonban sajnálatos módon, anyagi, illetve egyéb gondok miatt néhányuk megszűnt, ill. a megszűnés határán áll.

- Ausztria: Bécs
- Németország: München, Göttingen, Hamburg, Berlin
- Hollandia: Groningen
- Franciaország: Párizs, Lille, Bordeaux
- Olaszország: Róma, Nápoly
- Szlovénia: Maribor
- Horvátország: Zágráb, Eszék
- Bulgária: Szófia, Veliko Tarnovo

³ <http://www.balassiintezet.hu/hu/balassi-intezet-bemutatkozas/#.UzG7fah5PaU>

- Macedónia: Szkopje
- Törökország: Ankara
- Csehország: Prága
- Szlovákia: Pozsony
- Lengyelország: Krakkó, Varsó, Poznań
- Észtország: Tartu
- Oroszország: Moszkva, Szentpétervár
- Dánia: Aarhus
- Svédország: Uppsala
- Finnország: Helsinki, Turku, Jyväskylä
- Amerikai Egyesült Államok: New Brunswick, Bloomington
- Kanada: Torontó
- Egyiptom: Kairó
- India: Delhi
- Kína: Peking, Shanghai
- Mongólia: Ulánbátor
- Japán: Osaka
- Korea: Szöul

Magyar nyelvet hivatalosan csak egyetemet végzett tanárok oktathatnak, akik magyar, hungarológia vagy magyar mint idegen nyelv szakot végeztek. Fontos kritérium, hogy a vendégtanár vagy lektor, ha külföldre megy, ismerje vagy a befogadó ország nyelvét, vagy legalább az angol nyelvet. A magyar nyelvet idegen nyelvként elsősorban felnőttek, egyetemisták tanulják, gyerekek ritkán kerülnek a diákok körébe. Ez bizonyos szempontból előny, ugyanis a fegyelmezéssel nem kell a tanárnak sem időt, sem energiát tölteni, viszont érdekes lehet, hogy sokszor éppen a tanár a legfiatalabb a csoportban. Ezen kívül nem homogén csoportokkal kell szembenéznie, hanem több országból érkező, eltérő kultúrájú és korosztályú diákokkal. Fontos, hogy az oktató jól tudja kezelni ezt a kissé szokatlan helyzetet.

3.3. A magyar nyelvkönyvek rövid áttekintése

A magyar nyelv a tankönyvek szempontjából is különleges helyzetben van a többi, népszerűbb nyelvhez képest. A nyelvünket megtanulni vágyóknak szóló tankönyvek legfőképp felnőtt közönségnek íródtak, nagyon kevés az olyan, speciálisan gyerekeknek készült kiadvány, ami megkönnyítené az ő oktatásukat. Ez azonban csak az utóbbi években jelenthet csak számottevő gondot, hiszen mint említettem, magyarul döntő többségében csak az egyetemisták és a náluk idősebb korosztály tanul.

Nagyobb probléma viszont, hogy az általánosan népszerű nyelvekhez képest közel sem annyira sokszínű a paletta nyelvkönyvekből, hanganyagokból, kiegészítő anyagokból, és ez nagyban nehezíti az oktatók és a diákok munkáját. Talán ez is oka lehet annak, hogy sokszor nem a magyar nyelvre esik a külföldiek választása (Nagyházi 2006: 128–129).

A továbbiakban felvázolom, milyen tankönyvekkel is számolhat egy magyart oktató tanár, illetve egy magyart tanuló diák. Munkámban a Magyarországon megjelent könyvekkel foglalkozom, Hlavacska Edit, *A magyar nyelv tanítása külföldieknek* című gyakorlati óráján megtanultak alapján.

Fülei-Szántó Endre 1965-ös *Magyar nyelv* című könyve jelentette a Debreceni Nyári Egyetem törzsanyagát képző tankönyvet igen hosszú ideig.

A rendszerváltás előtt megjelent könyvek közül fontos továbbá Erdős József, Kozma Endre, Prileszky Csilla, Uhrmann György *Színes Magyar nyelvkönyve*, amely először 1979-ben, a NEI kiadásában jelent meg, két részben. Nagyon fontos a tankönyvek között, azóta több átdolgozást is megért már, angol kísérőnyelvű változata is kapható.

A Somos Béla, Mezei Lajos, Békéssy Gábor által írt *1000 szó magyarul* 1984-ben jelent meg. Ez a könyv kifejezetten a szókincsbővítésre fókuszál, ezen belül is a mindennapi élethez szükséges szavakra, de megtanítja a legalapvetőbb nyelvtani szabályokat is a diákoknak.

1989-ben jelent meg Szili Katalin, Hegedűs Rita és Kálmán Péter *Magyar nyelv elsőéves külföldi bölcsészhallgatóknak* című műve, ami már egy kissé speciálisabb közönséget célozott meg, nem általában véve a magyarul tanulókat.

A Debreceni Egyetem munkatársai, Hlavacska Edit és Hoffmann István első tankönyve, a *Magyarul – felső fokon* 1988-ban jelent meg. Ez szintén egynyelvű tankönyv idegen ajkúaknak.

A rendszerváltás utáni változások nemcsak a tanulói létszám növekedésének tettek jót, hanem ezzel párhuzamosan, az egyre nagyobb igény miatt, a tankönyvek piaca is fellendült.

A szocializmus korszakában egyetlen kiadó foglalkozhatott a kiadásukkal, de ez 1989 után megváltozott. A '90-es évektől egymással párhuzamosan jelentek meg egynyelvű és kétnyelvű tankönyvek is. Ezek sokat fejlődtek külsőségekben is: ma már akármelyik, a rendszerváltás után megjelent könyv megállná a helyét a piacon küllemben és tartalomban is. A külsőről különösebben nem szeretnék szót ejteni, annyi azonban biztos, hogy a tankönyvek tartalma is lényegesen megváltozott: a korábbi, abszolút névszóközpontú anyagokhoz képest megjelentek, és máig jelennek meg a jobbnál jobb kommunikációközpontú könyvek, ami a hasznosság szempontjából manapság abszolút elengedhetetlen.

Az 1990-es években, pontosan 1991-ben indult meg a Debreceni Nyári Egyetem kiadói működése, és ma már hivatalosan is a jegyzett kiadók közé tartozik. Ekkor már időszerű volt egy saját csomag kifejlesztése a több száz hallgató kiszolgálására. Ez a tankönyvprogram az első olyan kiadvány, amely minden segédlettel rendelkezik, akár a 21. századi sikeres nyelvtanuláshoz is. Ezért a '90-es évekből egyedül a Hungarolingua tankönyvcsaládot szeretném kicsit részletesebben is ismertetni.

1991-ben adták ki először a *Hungarolingua-sorozatot*, melynek írói a Debreceni Egyetem munkatársai: Hlavacska Edit, Hoffmann István, Laczkó Tibor, Maticsák Sándor. Első része, a *Hungarolingua 1.* természetesen kezdő tanulóknak íródott, majd 1993-ban jelent meg a második rész, amely középfeladókknak szól. A harmadik *Hungarolingua* 1999-ben látott napvilágot, értelemszerűen már a haladó diákokat megcélozva. Mindegyik tankönyv csomagban jelent meg: az első két részhez nyelvtani munkafüzet, videómunkafüzet kazettával, fonetikai füzet hangkazettával, egy négy nyelvű szótár-füzet, feladatok, megoldások tartoznak; a harmadik részhez pedig munkafüzet és hangkazetta tartozik (Kovácsi; Ginter 1993: 191–195).

A Hungarolingua-t jogosan nevezhetjük tankönyvcsaládnak, ugyanis az „alap” nyelvkönyveket még rengeteg, hasznos szakanyaggal egészítették ki. Ilyen a hat nyelven megjelent *Hungarolingua Grammatika*, a négy nyelvű (angol, német, olasz, finn) *Hungarolingua Fonetika*, a *Hungarolingua Gyakorlókönyvek*, amiből összesen hét darab jelent meg, és kifejezetten a nyelvvizsgára készít fel. Továbbá a magyar irodalom sokak által ismert alakjainak leghíresebb írásaiból készült, leegyszerűsített regényeket tartalmazó *Hungarolingua Klasszikusok* is nagyon hasznos lehet a magyarul olvasni vágyóknak. Ez a könyv szójegyzékkel, hanganyaggal, magyarázatokkal segíti a tanulást.

A továbbiakban nem ismertetek minden tankönyvet, azonban mindenképpen szeretném, ha szakdolgozatomban egy helyen megtalálhatóak lennének a legfontosabb nyelvkönyvek, amik Magyarországon megjelentek, még ha csak felsorolás-szinten is. Az áttekintést Hlavacska Edit tanárnő munkáján alapul.

Egynyelvű tankönyvek:

- Bencze Ildikó: Magyar civilizáció és országismeret. Bp., 1995.
- Durst Péter: Lépésenként magyarul 1. Magyar nyelv külföldieknek. Első lépés - Magyar nyelvkönyv kezdőknek. Szeged, 2004.
- Durst Péter: Lépésenként magyarul 2. Magyar nyelv külföldieknek. Második lépés – Magyar nyelvkönyv középhasadókknak. Szeged, 2006.
- Durst Péter: Lépésenként magyarul. Magyar nyelv külföldieknek. Első lépés – Jó napot kívánok. Szeged, 2002.
- Erdős József – Kozma Endre – Prileszky Csilla – Uhrmann György: Hungarian in Words and Pictures. Bp., 1986.
- Erdős József – Kozma Endre – Prileszky Csilla – Uhrmann György: Színes magyar nyelvkönyv I-II. Bp., 1979.
- Erdős József – Prileszky Csilla: Halló, itt Magyarország! I-II. Bp., 1992. Kiegészítő kötete: 2001.
- Erdős József: Új színes magyar nyelvkönyv I-II. Nyelvtani munkakönyv. Balassi Intézet, 2007.
- Fülei-Szántó Endre – Mihályi József: Magyar nyelvkönyv külföldiek számára. Bp., 1966.
- Fülei-Szántó Endre: Magyar audiovizuális tananyag külföldieknek I-II. (Tanulj velünk magyarul!). Debrecen, 1977-78.
- Fülei-Szántó Endre: Magyar nyelv külföldiek számára I-IV. Bp., 1972.
- Hegedűs Rita – Kálmán Péter – Szili Katalin: Magyar nyelv elsőéves külföldi bölcsészhallgatóknak. Bp., 1989.
- Hegedűs Rita – Oszkó Beatrix: Magyar mozaik IV. Magyar nyelvkönyv. Bp., 2005.
- Hegedűs Rita – Oszkó Beatrix: Magyar mozaik IV. Munkafüzet. Bp., 2005.
- Hlavacska Edit – Hoffmann István – Laczkó Tibor – Maticsák Sándor: Hungarolingua 1. Debrecen, 1991., 1996.

- Hlavacska Edit – Hoffmann István – Laczkó Tibor – Maticsák Sándor: Hungarolingua 2. Debrecen, 1993.
- Hlavacska Edit – Hoffmann István – Laczkó Tibor – Maticsák Sándor: Hungarolingua 3. Debrecen, 1999.
- Hlavacska Edit – Hoffmann István: Magyarul - felső fokon. Bp., 1988.
- Hlavacska Edit – Laczkó Zsuzsa: Hungarolingua 3. Nyelvtani munkafüzet. Debrecen, 2000.
- Hlavacska Edit: Hungarolingua 1. Nyelvtani munkafüzet. Debrecen, 1991., 1996.
- Hlavacska Edit: Hungarolingua 2. Nyelvtani munkafüzet. Debrecen, 1993.
- Jónás Frigyes: Magyar nyelv külföldieknek. Bp., 1992.
- Keresztes László: Jó napot! Helsinki, 1983.
- Koháry Ilona: Magyar iskola. Magyar nyelv kezdőknek. Bp., Hungarian Language School/Fabylon. 1998.
- Koháry Ilona: Új magyar iskola. Magyar nyelv kezdőknek. Bp., Hungarian Language School/Fabylon.
- Kovácsi Mária: Itt magyarul beszélnek I-II. Bp., 1993.
- Lakos Dorottya – Mezősi Anna – Tar Kata: Forrás. Bp., 1990.
- Márk Tamás: Tessék magyarul 1-2. Helsinki, 1978.
- Nyomárkay István: Magyar nyelvkönyv idegen ajkúak számára. Bp., 1981.
- Pelcz Katalin – Csomai Annamária: Beszélj magyarul? Pécs, 2010.
- Somos Béla – Andrassy Attila: Magyarországról magyarul. Bp., 1988.
- Somos Béla – Mezei Lajos – Békéssy Gábor: 1000 szó magyarul. Bp., 1984.
- Somos Béla: 1000 szó magyarul. Bp., 2000.
- Új színes magyar nyelvkönyv I-II. Balassi Intézet, 2007.

Közvetítő nyelvet használó tankönyvek:

- Annus Irén: Build your Hungarian. Szeged, 1990.
- Bánhidy Zoltán – Jókay Zoltán: Ungarisch über Ungarn. Bp., 1960.
- Bánhidy Zoltán – Jókay Zoltán – Szabó Dénes: Learn Hungarian. Bp., 1958
- Bánhidy Zoltán – Jókay Zoltán – Szabó Dénes: Lehrbuch der ungarischen Sprache. Bp., 1958.

- Bencze Ildikó – Lakos Dorottya – Papp Judit: Basic Business Hungarian. Üzleti nyelv alapfokon. Bp., 1995.
- Boronkay Antal: Einführung in das Ungarische. Halle, 1959.
- Csire Márta: Téma. Bécs, 2009.
- Csúcs Sándor: Unkarin alkeet. Turku, 1982.
- Érsek Iván: Langenscheidts praktisches Lehrbuch Ungarisch. Berlin – München – Bécs – Zürich, 1977.
- Fábrián Pál: Manuale della lingua ungherese. Bp., 1970.
- Gerevich-Kopteff Éva – Csepregi Márta: Unkaria suomalaisille. Helsinki, 1989.
- Gerevich-Kopteff Éva – Csepregi Márta: Lisää unkaria suomalaisille. Helsinki, 1990.
- Ginter Károly – Tarnói László: Ungarisch für Ausländer. Bp., 1974.
- Graetz, Julianna: Lehrbuch der ungarischen Sprache. Hamburg, 1996.
- Kárpáti, Paul-Skirecki, Hans: Taschenlehrbuch Ungarisch. Leipzig, 1976.
- Kárpáti, Paul-Skirecki, Hans: Wir lernen ungarisch sprechen Ein Taschenlehrbuch. Leipzig, 1964.
- Kassai, Georges – Szende Tamás: Assimil. Le hongrois sans peine. 1989.
- Koski, Augustus A. – Mihályfi Ilona: Hungarian Basic Course. Washington, 1964.
- Lakos Dorottya: Hungarian for foreigners. Bp., 1998.
- Lavotha Ödön – Lavotha Csilla: Lärobok i ungerska. Lund, 1973.
- Lavotha Ödön – Tervonen, Viljo: Unkarin oppikirja. Helsinki, 1961.
- Lelkes István: Manuel des hongrois. Bp., 1967.
- Marcus, Kaija – Vecsernyés, Ildikó – Wichmann, Irene: Könnyedén magyarul. Helsinki, 2010.
- Marcus, Kaija – Vecsernyés, Ildikó – Wichmann, Irene: Unkaria helposti taskukoossa. Helsinki, 2005.
- Marcus, Kaija – Vecsernyés, Ildikó – Wichmann, Irene: Magyar (ország – emberek – nyelv). DVD. Helsinki, 2005.
- Mikesy Sándor: Ungarisches Lehrbuch. Leipzig-Bp., 1978.
- Nyirkos István: Nykyunkarin oppikirja. Helsinki, 1972.
- Payne, Jerry: Colloquial Hungarian. London-New York, 1987.
- Pontifex Zsuzsa: Hungarian Teach Yourself. London, 1993.

- Pontifex Zsuzsa: Teach Yourself. Complete Hungarian. Level 4. London, 1993.
- Rounss, Carol H. – Sólyom, Erika: Colloquial Hungarian. The Complete Course for Beginners.
- Rózsavölgyi Edit – Zanetel Katrib, Rosaria: Parliamo l'ungherese! Padova, 1992.
- Seidler Andrea – Szajbély Gizella: Szia! Ungarisch für Anfänger. Bécs, 1992.
- Sherwood, Peter: A Concise Introduction to Hungarian. London, 1996.
- Silló Ágnes: Szituációk. Ismaning, 1995.
- Szalai Zsuzsa: Egy lépéssel tovább. Bécs, 1993.
- Sente Imre: Unkarin alkeet. Unkarin kielen alkeiskurssi. Jyväskylä, 1975.
- Szili Katalin – Szalai Zsuzsa: Lépésről lépésre. Bécs, 1990.
- Szinnyi József – Jalava, Antti: Unkarin kielen Oppikirja. Helsinki, 1880.
- Szinnyi József – Kivekäs, Matti: Unkarin kielen oppikirja. Helsinki, 1912.
- Szij Enikő: Kursz vengerszkogo jazika. Bp., 1981.
- Varga Judit: Gyere velem! (Unkarin kielen jatko-oppikirja). Turku, 1995.
- Vavra Klára: Kratkij kursz vengerszkogo jazika. Moszkva, 2000.
- Verdes Sándor: Miért nem beszélünk úgy, ahogy ők? Társalgási könyv a hétköznapi beszédhez. Bp., 2002.
- Vilkuna, Maria: Unkaria huviksi ja hyödyksi. Helsinki, 1961.
- Wenzel, Haik: Praktisches Lehrbuch Ungarisch. Berlin-München, 1998.
- Whitney, Arthur H.: Colloquial Hungarian. London, 1944.
- Wojatsek, Charles: Hungarian Textbook and Grammar. Calgary-Alberta, 1962.
- Zongor Endre: Unkarinkielen oppikirja. Kerava, 1942.

Nyelvkönyvek gyerekeknek:

- Ginter Károly – Kissné Kígyóssy Edit – Prileszky Csilla – Uhrman György: Hogy mondjuk helyesen? Magyar nyelvkönyv 16-20 éves fiatalok számára. (Tanuljunk magyarul!). Bp., 1971.
- Somorjai József – Szende Aladár – Szende Virág: Aranyhíd. Magyar nyelvkönyv 8-12 éves gyermekek számára. Bp., 1989.
- Szende Aladár – Takács Etel: Magyar szavak világa. Magyar nyelvi munkafüzet külföldön élő 8-12 éves gyermekek számára. (Tanuljunk magyarul!). Bp., 1971.

- Vidéki Erzsébet – Gróf Annamária – Szende Virág – Varga Csilla: Kiliki a Földön 1. Magyar nyelvkönyv gyerekeknek (könyv+audio CD). Bp., 2006.
- Vidéki Erzsébet – Gróf Annamária – Szende Virág – Varga Csilla: Kiliki a Földön 1. Tanári kézikönyv és mellékletek. Bp., 2006.
- Vidéki Erzsébet – Gróf Annamária – Szende Virág – Varga Csilla: Kiliki a Földön 2. Magyar nyelvkönyv gyerekeknek (könyv+audio CD). Bp., 2010.
- Vidéki Erzsébet – Gróf Annamária – Szende Virág – Varga Csilla: Kiliki a Földön 2. Tanári kézikönyv és mellékletek. Bp., 2010.

Nyelvtankönyvek:

- Bencze Ildikó: Gyakorlati magyar nyelvtan kezdőknek és nem kezdőknek. Bp., 2005.
- Csepregi Márta: Unkarin kielioppi. Helsinki, 1991.
- Dugántsy Mária: Ungersk Grammatik 1. Uppsala, 1995.
- Dugántsy Mária: Ungersk Grammatik 2. Uppsala, 1997.
- Forgács Tamás: Ungarische Grammatik. Bécs, 2001.
- Hegedűs Rita: Grammar – Practical&Easy. Comprehensive and user-friendly (PONS). Bp., 2007.
- Hegedűs Rita: Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XXIX.). Bp., 2004.
- Hegedűs Rita: Noun Conjugation Tables Hungarian. Comprehensive and user-friendly (PONS). Bp., 2006.
- Hegedűs Rita: Verb Conjugation Tables Hungarian. Comprehensive and user-friendly (PONS). Bp., 2006.
- Hoffmann Zsuzsa: Ragozó. 66 magyar igeragozási táblázat. Debrecen, 2005.
- Keresztes László: Grammaire pratique du hongrois. Debrecen, 1998.
- Keresztes László: Grammatica ungherese pratica. Debrecen, 1997.
- Keresztes László: Gyakorlati magyar nyelvtan. Debrecen, 1992.
- Keresztes László: Practical Hungarian Grammar. Debrecen, 1995.
- Keresztes László: Praktiline ungari keele grammatika. Debrecen, 1997.
- Keresztes László: Praktische ungarische Grammatik. Debrecen, 1992.
- Keresztes László: Unkarin kieli. Helsinki, 1974.

- Keszler Borbála – Lengyel Klára: Kis magyar grammatika. Bp., 2002.
- M. Korchmáros Valéria: Lépésenként magyarul. Magyar nyelvtani kézikönyv. Szeged, 2006.
- Mohai V. Lajos – Szendrő Borbála: 250 magyar ige ragozása. Bp., 1997.
- Rounds, Carol: Hungarian. An Essential Grammar. London-New York, 2001.
- Szinnyi József: Unkarin kielioppi. Helsinki, 1933.
- Szita Szilvia – Görbe Tamás: Gyakorló magyar nyelvtan. Bp., 2009.
- Törkenczy Miklós: Hungarian Verbs and Essentials of Grammar. A practical guide to the mastery of Hungarian. Bp., 1997.
- Zsuffa Miklósné: Gyakorlati magyar nyelvtan. Bp., 1993.

Speciális gyakorló könyvek:

- Fonetika:
 - Báthory Ágnes – Giorgio Pieretto: Fonetikai gyakorlatok olaszok számára. Debrecen, 1995.
 - Báthory Ágnes – S. Varga Pál: Fonetikai gyakorlatok finnek számára. Debrecen, 1993.
 - Csúcs Sándor: Unkarin fonetikan harjoituksia. Turku, 1974.
 - Gechter János: Hungarian Pronunciation Practice for beginners. Bp., 2001.
 - Palkó Ágnes: Fonetikai gyakorlatok angol anyanyelvűeknek. Debrecen, 1995.
 - Tronka Krisztián: Fonetikai gyakorlatok német anyanyelvűeknek. Debrecen, 2001.
- Grammatika:
 - Bencze Ildikó: Magyar nyelvi tesztek. Bp., 1997.
 - Durst Péter: Magyar nyelvtani feladatok haladóknak. Szeged, 2001.
 - Ernst, Elisabeth: Igéző-szótár. Igekötős igék német megfelelőikkel. Debrecen, 2003.
 - Hlavacska Edit: Igék. Nyelvtani gyakorlókönyv. Debrecen, 2004.
 - Hoffmann Zsuzsa: Igéző-szótár. Igekötős igék angol megfelelőikkel. Debrecen, 2002.
 - Máté József: Igéző. Igekötős igék gyakorlókönyve. Debrecen, 2001.

- Szalai Zsuzsa: Szavak, ragok, mondatok. Bécs, 2005.
- Szili Katalin: A formától a használatig. – Hungarian Grammar Exercises. Bp., 2009.
- Tallér Mária: Gyakorlatok. Segédanyag a magyar mint idegen nyelv tanításához és tanulásához. Bp., 2007.
- Tallér Mária: Gyakran használt igék és igekötők. Bp., 2007.
- Török Ilona – Mäkinen, Lassi: 77 magyar ige 707 igekötős alakja finn megfelelőikkel. Jyväskylä, 1999.
- Szókincs:
 - Báthory Ágnes: Mi újság? Lexikai gyakorlatok gyűjteménye. Jyväskylä, 1996.
 - Maruszki Judit: Szó, ami szó. Magyar-angol tematikus idiómatár. Bp., 2012.
 - Pelcz Katalin: Egy szó mint száz. Magyar-angol tematikus szókincstár. Bp., 2011.
 - Varga Judit – Saarinen, Sirkka: Veikö kissa kielen? Finn-magyar frazeológiai szótár. Piliscsaba, 2000.
- Goretity József – Laczkó Zsuzsa: Nem csak novellák. Debrecen, 1997.
- Laczkó Zsuzsa – Kindert Judit: Fülelő. Gyakorlatok hallott szövegek megértésére. Debrecen, 1998.
- Laczkó Zsuzsa: Nem csak dalok. Debrecen, 1996.
- Laczkó Zsuzsa: Szemezgető. Gyakorlatok olvasott szövegek megértésére. Debrecen, 2002.
- Lázár Ildikó: 33 kulturális játék nyelvórán (Segédkönyv tanároknak az interkulturális kompetencia fejlesztéséhez nyelvórákon és kommunikációs tréningeken). Bp., 2006.

Olvasmányok:

- Goretity József (Molnár Ferenc regénye alapján): A Pál utcai fiúk. Debrecen, 1996.
- Goretity József (Móricz Zsigmond regénye alapján): Légy jó mindhalálig. Debrecen, 1995.
- Goretity József (Örkény István regénye alapján): Tóték. Debrecen, 1996.

- Kiss Gabriella – Molnár Ilona: Jó szórakozást magyarul. Olvasókönyv magyarul tanulóknak. Bp., 2009.
- Lakó György: Unkarin lukemisto. Helsinki, 1957.
- Nyirkos István: Unkarin lukemisto sanastoinen. Helsinki, 1965.

Elektronikus tananyagok, segédanyagok:

- Magyar mozaik III. Nyelvoktató CD-ROM. (Hegedűs Rita és Oszkó Beatrix tankönyve alapján szerk. Szabó László). Bp., 1999.
- Tanuljunk magyarul! A Kossuth Kiadó és a Magyar Nyelvi Intézet közös kiadású magyarnyelv-oktató CD-sorozata.
- Tóth Valéria: Hungarolingua Klasszikusok – Légy jó mindhalálig (CD). Debrecen, 1998.
- Dobi Edit: Hungarolingua Klasszikusok – A Pál utcai fiúk (CD). Debrecen, 1998.
- www.nemzetpolitika.gov.hu/data/html2/article5329.html
- www.magyarora.com
- www.magyarultanulok.com
- www.kaleidovox.hu
- www.suomiunkari.fi/telehu
- www.olvasnijo.hu

4. A hungarológia és a magyar nyelv oktatása Szlovákiában és a Cseh Köztársaságban

Csehországban a kezdetektől fogva napjainkig két városban, Prágában és Brnóban foglalkoznak/foglalkoztak hungarológiával és a magyar idegen nyelvként való tanításával. Mivel azonban a Cseh Köztársaság története elválaszthatatlan a néhai Csehszlovákia történelmétől, néhány szóban szeretném bemutatni a mai Szlovákia területén folytatott, illetve folyó hungarológiai oktatást is, itt viszont leginkább a 20. század második felére koncentrálok.

4.1. Pozsony

A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1929-től tanítanak magyar nyelvet és irodalmat. 1931-ig az oktatás a Szláv Szeminárium keretei között működött.

A második világháború után három évig szünetelt a magyartanítás Csehszlovákiában (erre később még kitérek). A pozsonyi egyetemen a '40-es évek végén, a prágaihoz képest korábban nyílt meg újból a magyar szeminárium **Emil Boleslav Lukáč** (1900–1979), szlovák költő vezetésével, aki két évig tartott előadásokat Adyról és a modern magyar költészetéről.

1951-ben Csanda Sándor és Sas Andor kezdett el először magyar nyelven tanítani az egyetemen. 1959-ben alakult meg a bölcsészkar önálló magyar tanszéke **Sas Andor** (1887–1962) vezetésével. Az intézmény legfőbb feladatának a pedagógusképzést és az oktatásügyben, a kultúra területén, a nemzetiségi újságírásban működő szakemberek képzését tartotta.

Őt követte **Turczel Lajos** (1917–2007) irodalom-és művelődéstörténész 1962-től, aki többek között számos magyarországi vendégtanár fogadását tette lehetővé. Őt 1974-ben **Csanda Sándor** (1927–1989) irodalomtörténész váltotta, aki foglalkozott a régi magyar irodalommal is. 1987-től **Fónod Zoltán** (1930) került az tanszék élére, majd a rendszerváltás után, 1989-től **Zalabai Zsigmond**. Az ő utódja **Jakab István** (1928–2013) nyelvész volt 1991-től. **Rudolf Chmel** (1939) hungarológus 1993-tól, **Mészáros András** (1949) filozófia-és művelődéstörténész pedig 1997-től vette át a vezetést (Pražák 1998: 256–260).

Pillanatnyilag **Dusík Anikó** irodalomtörténész áll a tanszék élén. Jelenlegi céljuk a magyar szakos tanár- és tolmácsképzés, a hungarológiai képzés, valamint a finn nyelvi és irodalmi képzés biztosítása alap-, mester- és doktori képzésben egyaránt.⁴

4.2. Prága

Cseh- és Morvaország nem állt olyan szoros kapcsolatban a magyarsággal, mint a szomszédos, mai Szlovákia területe, így a feltételei is mások voltak a hungarológia tudományos művelésének. Ennek ellenére a cseh tudományos gyakorlat rögtön elfogadta a hungarológiát (hungarisztikát), épp úgy, mint a szlavisztika, germanisztika, romanisztika stb. elnevezéseket. Kialakulásának komoly hagyományai, gyökerei voltak. A hungarológia jelensége Magyarországon a felvilágosodás idejében jelent meg, kezdete Sajnovics János, Gyarmathi Sámuel és Révai Miklós nevéhez köthető (magát a fogalmat azonban csak jóval később, Gragger Róbert, a berlini egyetem magyar tanszékének vezetője kezdte el használni a 20. század elején).

Jan Amos Komenský, latin nevén Comenius (1592–1670) az elsők között figyelt fel a magyar nyelv finnugor eredetére (Rákos 1995: 85). Igazán azonban a felvilágosodás korában mélyült el a magyar történeti és irodalomtörténeti kutatás, így lassan kialakult a hungarológia, mint önálló tudományág. A cseh hungarológia és finnugrisztika tudományos alapjának létrehozása a 18. és 19. század fordulóján **Josef Dobrovský** (1753–1829) nevéhez kötődik. Munkája sikeréhez nagyban hozzájárultak munkatársai: Štefan Leška és Juraj Ribay a magyar-szláv lexikális összefüggéseket, míg Anton Gubernáth a magyar nyelv szintaxisát és stilisztikáját dolgozta ki. Munkáját követői és tanítványai folytatták (Pražák 1983: 27–28).

Fontos volt azonban, hogy hivatalosan is megteremtsék a hungarológiai kutatások feltételeit, ebben Leo Thun osztrák miniszternek volt nagy szerepe, aki megszervezte a prágai egyetem magyar tanszékét, vezetőjének pedig Riedl Szendét nevezte ki. Így a hungarológia végre szervezeti keretet kaphatott. Innentől kezdve lényegében folytonos volt a tanítás. Érdekességként megemlíteném, hogy Pest-Budán is ezekben az években alakult ki a szláv nyelvek egyetemi oktatása (Pražák 1998: 254–255).

Riedl Szende (1831–1873) 1854 és 1860 között magyar nyelvet és irodalmat tanított a cseh fővárosban. Annak ellenére, hogy csak igen rövid időt töltött el ott, sokat tett a csehországi hungarológiáért. 1854-ben a még csak huszonhárom éves besztercebányai születésű fiatalember ösztönözte a magyar irodalom cseh fordítását. Nyersfordításokat készített pl. Jan Nerudának, az egyik legismertebb cseh költőnek, aki saját nyelvére fordította a *Szózatot*, valamint Petőfi Sándor *Egy gondolat bánt engemet* című versét. 1856-ban irodalmi olvasókönyvet és fogalmazási tankönyvet adott ki diákjai számára, majd 1858-ban a magyar nyelvtant

⁴ <http://mta.hu/cikkek/comenius-tudomanyegyetem-bolcseszettudomanyi-kar-magyar-nyelv-es-irodalom-tanszek-126236>

(*Magyarische Grammatik*) és egy gyakorlati útmutatót a magyarul tanuló cseheknek. Az 1860-as évben indította el Prágában magyar nyelvű folyóiratát *Irodalmi Lapok* címmel, amelyben törekedett a magyar tudományos és irodalmi élet külföldi megismertetésére (Pražák 1998: 254–255; Sas 1998: 246–248). 1860-ban áthelyezték Pestre, ahol a német nyelv egyetemi professzora lett, helyét csak évekkel később, 1883-ban töltötte be František Brábek.

František Brábek (1848–1926) összesen negyvenhárom évig dolgozott Prágában magyar lektorként. Az ő segítségével adták ki csehül 1871-ben Petőfi Sándor költeményeinek válogatását, ami az első könyv formában megjelent versgyűjtemény volt. 1875-ben jelent meg magyar nyelvtana (*Mluvnice jazyka mad'arského*). Részt vett ezen kívül szótárak szerkesztésében is, megalapozva ezzel a kétnyelvű cseh–magyar szótárírodalmat. – Az első igazi modern kétnyelvű szótár **Ján Hvozdík** (1886–1956), falusi földbirtokos nevéhez köthető (1933), aki ugyan nem rendelkezett filológiai végzettséggel, ennek ellenére szótára a mai napig időtállóan mondható.

Brábek nyersfordításaival segítette Jaroslav Vrchlický költőt is, aki kiadta Petőfi Sándor költeményeinek újabb válogatását (*Nové překladný básni Alexandra Petőfiho, 1907, 1912*), valamint Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámájának cseh változatát (*Tragedie člověka, 1892, 1904*) (Pražák 1998: 254).

Az önálló csehszlovák állam megalakulásával (1918. október 28.) új korszak kezdődött. **Pavol Bujnák** (1882–1933) 1924-ben lett a magyar irodalomtörténet első docense, de szlovák származása miatt főleg a szlovák irodalomtörténet volt a szakterülete. Összehasonlító irodalomtörténeti munkái közül a legfontosabb: *Ján Arany v literatúra slovenskej* [Arany János a szlovák irodalomban] (1924), s jelentős Jan Nerudáról és Petőfi Sándorról írott tanulmánya is (1932). 1930 és 1933 között a prágai és a pozsonyi egyetem egyetlen magyar szakos tanáraként tartják számon. Foglalkozott finnugor nyelvtudománnyal is: 1926-ban féléves finnországi tanulmányutat tett meg, amely során az igekötőket vizsgálta a finnugor nyelvekben, főleg a magyarban (Pražák 1987: 231–232).

Az 1938-as bécsi döntéssel jelentősen csökkent a diákok száma, 1939-ben pedig az összes cseh felsőfokú intézményt bezárták a német megszállás miatt (Cseh-Morva Protektorátus), csak a háború után nyithattak meg újra.

1945 után ismét egy újabb szakasz következett a csehszlovákiai hungarológia történetében. 1945 és 1948 között szünetelt a magyar nyelvű tanítás mind az iskolákban, mind az egyetem

magyar szakán. A '40-es évek végétől újra megnyílt a pozsonyi egyetem magyar szeminárium, majd, mint már említettem, 1950-től a prágai egyetemen is bekövetkezett ugyanez.

1950-től a rendszerváltásig 19 évfolyam indult: két-három évente írták ki a szakot, a leggyakrabban a csehvel vagy az oroszsal párban. Ekkor a Szlavisztikai Intézethez tartozott a prágai magyar szak.

Bujnákot **Vladimir Skalička** (1909–1991), a háború utáni cseh hungarológia legkimagaslóbb alakja követte. Világviszonylatban nagy tekintélynek örvendő általános nyelvész, s egyben a finnugor nyelvtudomány kiváló képviselője volt. A finn szak lektoraként is dolgozott a prágai egyetemen, majd 1938 és 1939 között a finnugor nyelvek docense lett. Cseh nyelvtudományon a modern magyar és finnugor nyelvtudomány megalapítójaként tartják számon. 1967-ben jelent meg *A magyar nyelv tipológiája* című tanulmánya. Ezen kívül fontos még két írása: 1973-ból a magyar nyelvtudomány áttekintése, valamint 1978-ból a csehszlovákiai nyelvészeti hungarológia és finnugrisztika értékelése.

Skalička már a második világháború előtt oktatta a magyar filológiát a Károly Egyetemen, s a háború után az első lehetőséggel élve megújította a magyar szemináriumot (magyar szakot és intézetet) a Károly Egyetem bölcsészkarán 1950-ben. A szak önálló filológiai szakként 2009-ig működhetett. Munkatársa volt pl. az a **Blaskovics József** (1910–1990), aki 1957-ben egy cseh nyelvű magyar nyelvtankönyvet, és egy cseh nyelvű magyar nyelvtant jelentetett meg. Blaskovics ezenkívül részt vett még egy magyar–cseh és cseh–magyar kézisztár kiadásában is Ladislav Hradskýval (1968) (Pražák 1987: 235; 1998: 260; Rákos 1995: 85).

Rákos Péter (1925–2002) a csehországi hungarológia irodalomtudományi ágát képviselte. A Károly Egyetem magyar tanszékének tanára és vezetője, nemzetközi hírű hungarológus, irodalomtörténész, műfordító, a magyar irodalom első számú csehországi népszerűsítője volt. Kiemelkedő tanári és írói tevékenységéért 1991-ben a világban tevékenykedő hungarológusok a Nemzetközi Filológiai Társaságnak az elnökévé választották. Külső tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának is. Több magyarországi kitüntetés tulajdonosa, Szlovákiában Madách-díjat kapott. Tagja volt a szlovákiai írószövetség magyar tagozatának is. Rákos Péter a rendszerváltás után egyik alapítója volt a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetségének, majd a húszezer csehországi magyar érdekvédelmi szervezete tiszteletbeli elnökévé választották. Éveken keresztül vezető szerepet vállalt a Prágai Tükör szerkesztőségében is. Számos – cseh, valamint magyar folyóiratban megjelent – tanulmány szerzője.

Kutatási területe a magyar irodalom története, a cseh–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok, valamint az irodalomelmélet voltak. Műfordítói munkássága is jelentős, magyar írókat fordított csehre (Móricz Zsigmond, Déry Tibor, Füst Milán, Ottlik Géza), sokat tett a magyar irodalom csehországi megismertetéséért, utószókat, bevezető tanulmányokat írt, antológiákat, írói válogatásokat készített a magyar irodalomból, 1971-ben cseh nyelvű magyar irodalmi lexikont adott ki (*Slovník spisovatelů – Maďarsko*). 1990-ben nyugdíjba vonult. Nyugdíjazása után, haláláig kapcsolatban maradt az egyetemmel. Több mint ötven éven át állt a szak élén (Pražák 1987: 235–236; 1998: 261).

Rákos Pétert **Gál Jenő** (1957) követte 1990-től, aki a Prágai Tükör, a cseh közéleti és kulturális lap egyik alapítója, majd főszerkesztője. 2003 és 2009 között a budapesti Cseh Centrum vezetője. Kortárs és 20. századi magyar irodalmat tanít a prágai Károly Egyetemen.

2004 folyamán a magyar főszak az Általános Nyelvészeti és Finnugrisztikai Intézetből egy újonnan létrehozott intézménybe került. A Kelet-európai és Szlavisztikai Stúdiumok Intézetében a magyar szak a Közép-európai Stúdiumok Központjának részévé vált, megőrizve a korábbi hagyományos magyar nyelvészeti és magyar irodalmi filológiai képzést, illetve betago-
lódott egy új tanulmányi programba, amely a korábbihoz képest a regionális stúdiumra helyezi a hangsúlyt. 2011 februárjától a magyar szak a Közép-európai Tanszék keretében működik a Károly Egyetemen. A tanszék mai vezetője **Marek Junek**, magyar vendégtanára **Fercsik Erzsébet**, további oktatói **Gál Jenő**, **Kolmanová Simona**, **Schreier Angéla**. A kutatás/oktatás mai fő területei a következők: a lengyel, magyar, szlovák irodalom- és kultúrtörténet, történelem és politikatörténet, valamint a felsorolt nyelvek idegen nyelvként való tanítása, leíró nyelvtanuk vizsgálata.⁵

A Károly Egyetem főépületében, 2013 novemberétől 2014 januárjáig, a hivatalos magyar nyelvtanulás 160. évfordulója alkalmából egy ezzel kapcsolatos kiállítás volt látható, amit egy kétnapos tudományos konferencia nyitott meg. Pető Tibor, Magyarország prágai nagykövete szerint már a 19. században is fontos volt, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia népei megtanulják egymás nyelvét, megismerjék egymás kultúráját, de így van ez ma is: alapvető, hogy mi, szomszédos, esetleg valaha egy birodalomhoz tartozó népek betekintést nyerjünk egymás életébe.⁶

⁵ <http://hungarologia.net/hu/research-2/research/magyar-a-pragai-egyetem-kozep-europai-tanszeke/>

⁶ <http://www.edupress.hu/hirek/index.php?pid=egycikk&HirID=29832>

Végezetül röviden megemlíteném a prágai Magyar Intézetet, hiszen szintén fontos küldetéssel rendelkezik: célja a magyar kultúra minél részletesebb bemutatása az országban (koncertek, kiállítások, filmvetítések szervezése), ezen kívül rendelkezik könyvtárral is, ahol a magyar könyvek iránt érdeklődők helyben is olvashatnak, használhatják a folyóiratolvasót, és kölcsönözhetnek a könyveken kívül videó kazettákat, CD-ket, DVD-ket, kottákat is. Ezen kívül a Magyar Intézet, csakúgy, mint a budapesti Cseh Centrum, indít magyar nyelvtanfolyamokat is a kezdőtől a haladó szintig. Az intézet igazgatója jelenleg Kiss Szemán Róbert.⁷

4.3. Brno

Prágával párhuzamosan Brno (Brünn) lett a háború után, kivált az ötvenes évek második felétől kezdve a cseh hungarológia bázisa. Előzményként fontos megemlíteni **Eduard Vodařník** nevét, aki 1867-ben adta ki, cseh nyelven először magyar nyelvtanát (*Mluvnice jazyka maďarského*). Ezen kívül szívesen fordította cseh nyelvre Jósika Miklós és Jókai Mór műveit.

Karel Adámek Vodařníkkal együtt a Hvězda (Csillag) című folyóirat köré csoportosult. Adámek több Magyarországról szóló könyvet és tanulmányt írt, kiemelten foglalkozott a magyar történelemmel. Ezzel kapcsolatos munkája a kor egyik legjobb tanulmánya Magyarország reformkori fejlődéséről, valamint tudományos és kulturális tevékenységéről Széchenyi István haláláig.

Rajtuk kívül František Škorpík, Antal Gindely, Alois Srb és Jaroslav Kaizl nevét érdemes megemlítenünk, hiszen ők is érdeklődtek a magyar történelem iránt. Škorpík volt Széchenyi István első cseh biográfusa, Gindely a 19. század második felében tanulmányozta a magyar történelmet, írt pl. Bethlen Istvánról. Srb Kossuthról írt *Ludwig Kossuth a česká otázka* [Kossuth Lajos és a cseh kérdés] című művében (1871), Kaizl pedig a kiegyezéssel foglalkozott: (*Vyrovnání s Uhry* [Kiegyezés Magyarországgal] (1867, 1877).

A brünni hungarológiai kutatás megindulása **Josef Macůrek** (1901–1992) nevéhez köthető, aki 1935-től az egyetem magyar történelem professzora lett. 1934-ben kiadta a magyar történelem első összefoglaló cseh nyelvű szintézisét.

A brünni központ felvirágoztatása **Richard Pražák** (1931–2010) professzor nevéhez fűződik, aki 1955-től vette át elődje feladatát, 1968-tól pedig ő vezette a brünni Balkanisztikai és Hungarológiai Kabinetet. Ez elsődlegesen a tudományos kutatásra és a dokumentációs, bibli-

⁷ <http://www.praga.balassiintezet.hu/hu/>

ográfiai tevékenységre összpontosított, de Pražáknak köszönhetően itt is megindult az egyetemi oktatás és tudósképzés. 1975-től ebben a kabinetben működött az önálló magyar szak.

Pražák kutatási területe elsősorban a magyar–cseh irodalmi, történelmi, kulturális kapcsolatokra terjedt ki. Hozzá köthető az 1988-as, első cseh nyelvű válogatás a középkori magyarországi latin nyelvű legendákból és krónikákból (*Legendy a kroniky koruny uherské*), amiben csehül olvashatjuk Anonymus krónikáját, vagy Szent István intelmeit. Műfordítóként főleg magyar gyermek- és ifjúsági irodalmat fordított cseh nyelvre. Nagy szerepet játszott a magyar kultúra csehországi népszerűsítésében, a magyar–cseh baráti kapcsolatok ápolásában. Pražák távozásával (aki a Cseh Köztársaság magyarországi nagykövetekeként dolgozott tovább), 1995-ben, pontosan húsz év után, Brünmben megszűnt a magyar szak (Pražák 1987: 236–237; 1998: 254–256; (Rákos 1995: 90).

5. A magyartanulás nehézségei

5.1. Általános kérdések

Ha azt vizsgáljuk, hogy melyik nyelv tekinthető nehéznek, illetve könnyűnek, figyelembe kell vennünk a nyelven belüli, illetve a nyelven kívüli tényezőket (Artowicz – Kozák 1999: 6). Az is nagyon fontos, hogy a tanuló anyanyelve mennyiben tér el a megtanulandó nyelvtől, és hogy élete során milyen idegen nyelveket tanult (Sömjénné 1999: 169).

Ebben a fejezetben először áttekintem, hogy általában véve a külföldi diákoknak milyen jelenségek okoznak nehézséget a magyarban, majd az oroszok problémáira is kitérek, végül a csehekre koncentrálni is megteszem ugyanezt.

Mint ahogy már az első fejezetben említettem, a magyar nyelv különlegességét leginkább az adja, hogy nem az indoeurópai, hanem a finnugor nyelvek közé tartozik. Ráadásul a rokon nyelvekkel sem mutat első ránézésre hasonlóságot, tehát ha egy finn vagy észti kezd el nyelvünket tanulni, neki sincs könnyebb dolga, mint a magyarral nem rokon nyelvűeknek. Még a voguloknak és osztjákoknak sem, akik a magyar nyelvhez a legközelebb állnak. A magyar agglutináló volta viszont nem okoz nekik nyelvrokonként gondot, de más, nem rokon, mégis agglutináló anyanyelvű diákoknak, mint pl. a törököknek, japánoknak sem. Ezzel szemben az indoeurópai nyelvet beszélőknek ez az egyik legnagyobb nehézség (Sömjénné 1999: 169).

A „nyugati” nyelvekben (pl. az angolban, franciában) általában nincs főnévragozás, helyettük prepozíciók vannak. A magyar nyelvben a főnévhez tapasztott elemek fejezik ki a mondatbeli viszonyokat és a birtokviszonyt. Ráadásul egymás után két-három elem is következhet egymás után, előre meghatározott sorrendben. A toldalékok magánhangzó-harmóniája pedig még jobban nehezíti a ragozást (Sömjénné 1999: 170).

Nem elhanyagolható az sem, hogy ugyan mára már viszonylag sok tankönyvet írtak magyartanulás céljára, még manapság sem alakult ki egy olyan rendszer, mint a népszerűnek számító nyelvek esetében. Egyedül a *Hungarolingua* tankönyvcsalád ad átfogó segédletet: a kezdőtől a haladó szintig tankönyvet és munkafüzetet, hanganyagokat, videó anyagokat, és egyéb kiegészítőket – ezeket az első fejezetben ismertettem (Artowicz – Kozák 1999: 6).

A legtöbb nyelvkönyv humán érdeklődésű tanulóknak készült, és nincs benne a reál tudományokat, fizikát, biológiát, matematikát érintő ismeretanyag, mint pl. az alapvető matematikai műveletek, szakszavak. Nem létezik az ország államrendszerét, adminisztrációját, gazda-

ságát, népesedését, kultúráját és nemzetközi kapcsolatait összefoglaló speciális kiadvány sem, ami a maga nemében hiánypótló lenne (Artowicz – Kozák 1999: 9).

Végül a nyelven kívüli tényezők közé tartoznak még a szótárak. Jelentőségük nyilvánvaló a nyelvtanulás során.

A nyelven belüli tényezők közül minden szinten jelentkezhetnek problémák a külföldiek magyartanulása során, a fonológiától a mondattanig.

Szinte mindenkinek, aki nyelvünket tanulja, gondot jelent – még több évi próbálkozás után is – **az o és az a hang kiejtése**. Ezeket általában a magyarnál magasabb illabiális *a*-val, vagy az alacsonyabb és kevésbé illabiális *o*-val azonosítják. Szokatlanok a két-, illetve háromjegyű mássalhangzók (anyanyelvtől függően, kiejtésben vagy írásban, illetve mindkettőben): *cs, dz, dzs, gy, ly, ny, sz, ty, zs*. Nehezek továbbá az olyan magánhangzók, ami a legtöbb nyelvben nincsenek meg: *ö, ő, ü, ű* (Artowicz – Kozák 1999: 10).

Nehéz a **rövid és hosszú mássalhangzók, illetve magánhangzók megkülönböztetése**, pedig a szavak jelentése, ideje, módja, szófaja stb. is teljesen megváltozhat eltérő használatuktól (Sömjénné 1999: 173–174):

- *etetem – etettem* (jelen idő – múlt idő)
- *keresünk – keressünk* (kijelentő mód – felszólító mód)
- *találhatok – találhattok* (E/1. személy – T/2. személy)
- *éled – eléd* (ige – ragozott névutó)
- *papa – pápa* (mindkettő főnév, de más jelentéssel)

Az indoeurópai nyelvekben általában a **szórend** biztosítja az ige és a tárgy kapcsolatát, és funkciómegkülönböztető szerepe van:

- ang. *Adam loves Eva*. (Ádám szereti Évát.)
Eva loves Adam. (Éva szereti Ádámot.)
- fr. *Adam aime Eva*. (Ádám szereti Évát.)
Eva aime Adam. (Éva szereti Ádámot.)

Az angol és a francia példából látszik: ezekben a nyelvekben a szórendnek is morfémaszerepe van. A magyarban viszont a tárgyat egy külön *-t* tárgyrag jelzi, a szórendnek nincs ilyesféle funkciója.

Ezen kívül nyelvünk szórendje azt is kifejezi, hogy melyik a legfontosabb közlendőnk a mondatban, ugyanis az közvetlenül az ige elé kerül, hacsak nem maga az ige rendelkezik ilyen szereppel (Sömjénné 1999: 170–172):

- *Én* megyek a boltba (nem te).
- *Magyarul* akarok tanulni (nem németül pl.).
- Most pedig *aludni* fogtok (nem tévézni)!

A **nominális mondat** is egyedi a magyar nyelvben: nemcsak az ige, hanem a főnév vagy pedig a melléknév is helyettesítheti az állítmányt. A nehézség ezzel kapcsolatban leginkább akkor bukkan fel, amikor a létigét mégis használni kell (Sömjénné 1999: 172). Van olyan eset, amikor elhagyható, amikor mindenképpen szükség van rá, és olyan is, amikor a mondat értelmetlenné válik, ha a létige is ott szerepel:

- *Hány óra (van)?*
- *Meleg van.*
- *A ház fehér.*

Az **igekötő** az egyik legnehezebben megtanulható eleme a magyar nyelvnek a külföldiek számára. A német vagy a szláv nyelvekben (pl. orosz, lengyel, cseh) ugyan léteznek igekötők, mégsem minden esetben feleltethetőek meg 100%-osan a magyaroknak. Az angoloknak is könnyebb az igekötők elsajátítása, mint pl. az újlatin nyelvet beszélőknek, mert míg az angol nyelvben léteznek alternatíváik (*up* 'fel', *down* 'le', *into* 'be' stb.), az utóbbiak nem sok fogódzót találnak a fordításukhoz. Egy igekötő az igének pontosabb, vagy teljesen más jelentést adhat. A legnehezebb a *meg-* igekötő, ami a befejezettségre utal, a legtöbb nyelv azonban azt igeidővel fejezi ki. Ezeken kívül gond lehet (néha még a magyar anyanyelvűeknél is) az egybeírás-különírás szabálya az igekötőkkel kapcsolatban (Sömjénné 1999: 171–172).

A másik tényező, ami mindig problémát okoz, az a **kettős igeragozás**. Tökéletes elsajátítását aligha várhatjuk a külföldiektől, ugyanis ez idegen szinte az összes létező nyelvtől. Szabályokat alkothatunk rá, a legtöbb esetben meg is tudják különböztetni az alanyi és tárgyias igeragozást, de mégis sokszor előfordul téves használatuk, még a haladó szinten tartó diákoknál is.

A legtöbb indoeurópai nyelvet beszélőnek az **irányhármasság** (honnan? – hol? – hová?) is gondot jelent. Ezeket a magyarban ragokkal, névutókkal fejezzük ki: a honnan? kérdésre a

választ a *-ból; -ből; -tól; -től; alól; mellől; felől stb.*, a hol? kérdésre a *-ban; -ben, -n; -on; -en; -ön* szuffixumokat használjuk, a hová? kérdésre pedig a *-ra; -re; -ba; -be* ragokkal válaszolunk. Ha a példának a francia nyelvet vesszük, akkor az első esetben a *de*, az utóbbi két esetben pedig az *á* prepozíciót használjuk (Sömjénné 1999: 176–177).

5.2. Egy kérdőíves kutatás eredményei

Az alábbiakban bemutatom az általam e kérdéskörben összeállított kérdőív eredményeit. Az alábbi kérdőívet más-más anyanyelvűek töltötték ki, összesen tizennégy válasz érkezett: 4 német, 3 lengyel, 2 szlovák, valamint 1-1 bolgár, ukrán, spanyol, iráni és koreai nemzetiségű tanulótól. Az első tizenöt kérdésre a választ 1-5-ig kellett nehézség szerint osztályozni (az 1-es volt a legkönnyebb, az 5-ös a legnehezebb), a további négy pedig kifejtendő kérdés volt, amire a diákok a saját szavaikkal válaszolhattak.

Az alábbi diagramon az osztályozandó kérdéseket tüntettem fel, tehát a 15. kérdésig. Az oszlopok jelzik, hogy egytől ötig összesen hány darab besorolás született. Amennyiben valamelyik szám nem szerepelt egy kérdésnél, azt természetesen nem jelöltem.

A kérdések a következők voltak:

Kérem, jelölje be 1–5-ös skálán, mennyire okoznak nehézséget Önnek a következő jelenségek a magyar nyelv tanulása közben! (1 – nagyon könnyű, 5 – nagyon nehéz) / *Please indicate on a 1-5 scale, how difficult the following phenomena are for you while studying Hungarian language! (1 – very easy, 5 – very hard)*

Mennyire okoz nehézséget Önnek...

How difficult do you find...

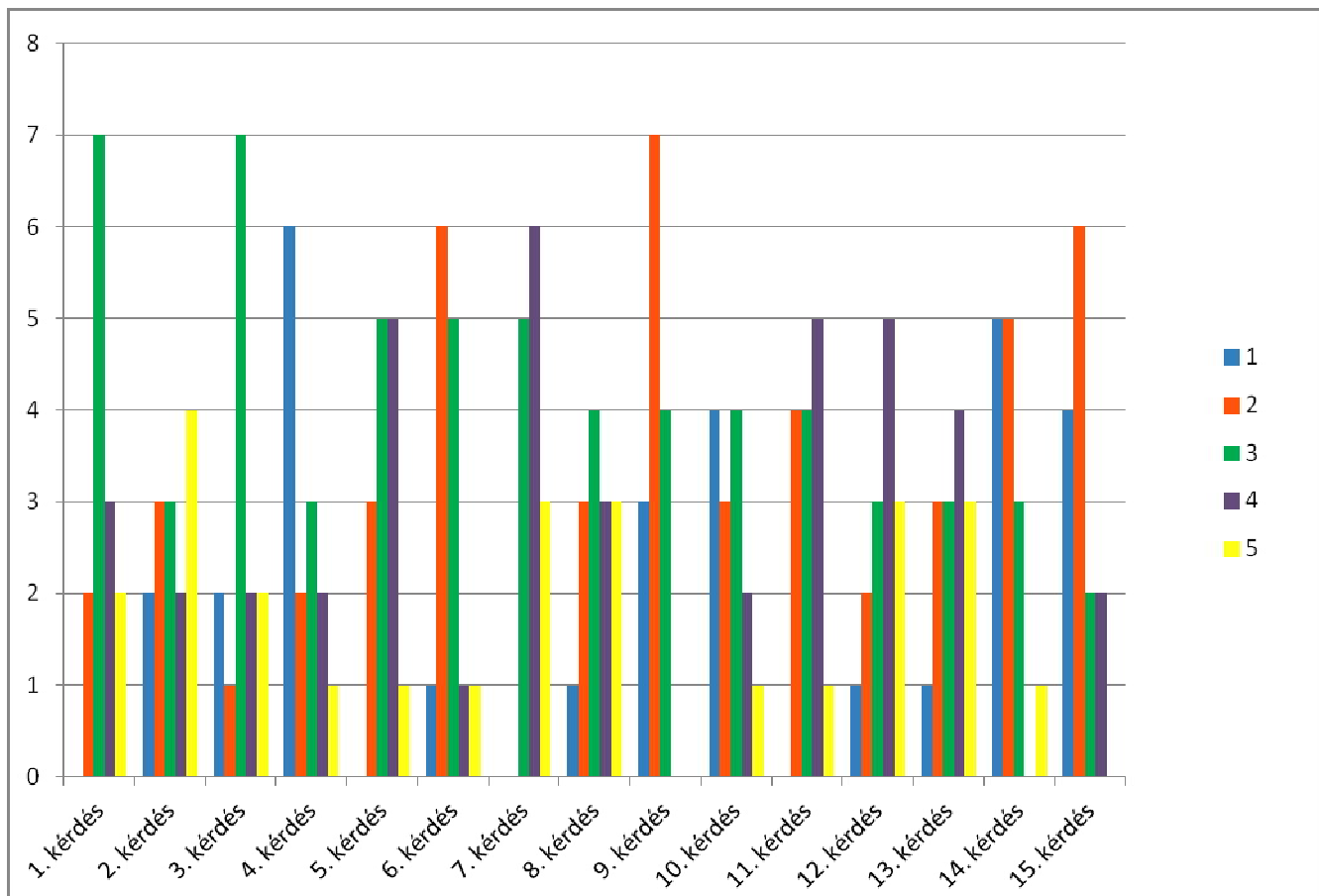
1. ... a magyar hangok kiejtése? /...the pronunciation of Hungarian sounds?
2. ... a magyar „o” és „a” hang kiejtése? /...the pronunciation of Hungarian „o” and „a”?
3. ... a magánhangzó harmónia a magyar nyelvben (mély, magas és vegyes hangrend)? /
... *vowel harmony in Hungarian (low, high and mixed)?*
4. ... a két-és háromjegyű mássalhangzók megtanulása és kiejtése (cs, dz, dzs, gy, ly, ny, sz,

ty, zs)? /... *the pronunciation of two-and three-digit consonants (cs, dz, dzs, gy, ly, ny, sz, ty, zs)?*

5. ... a mássalhangzó-törvények (részleges hasonulás, teljes hasonulás, összeolvadás, mássalhangzó rövidülés, mássalhangzó kiesés)? /...*the rules of consonants (assimilation, intercluster elision, degemination, hiatus etc.)?*
6. ... a magyar hanglejtés? /...*the intonation of Hungarian language?*
7. ... az alanyi és a tárgyias igeragozás? /...*the subjective and transitive conjugation?*
8. ... hogy a magyar agglutináló nyelv? /...*that Hungarian is an agglutinative language?*
9. ... a melléknévfokozás? /...*the comparison of adjectives?*
10. ... a többes szám? /... *plural in Hungarian?*
11. ... a birtokos személyragozás? /...*the possessive inflection?*
12. ... az igekötők használata (be, ki, le, fel, meg, el, át, rá, ide, oda, szét, össze, vissza)? /...*using the verb particles (be, ki, le, fel, meg, el, át, rá, ide, oda, szét, össze, vissza)?*
13. ... a magyar szórend? /...*Hungarian word order?*

Könnyebbséget jelent-e az Ön számára, hogy a magyar nyelvben... /*Is it easier for you, that in Hungarian language...*

14. ... nincsenek nyelvtani nemek? /...*grammatical gender does not exist?*
15. ... kevés igeidő van? /...*there are just a couple of tenses?*

A továbbiakban nem fogok minden egyes választ kielemezni, célszerűbbnek látom, hogy azokat ismertessem a grafikon alapján, amik a legkönnyebbnek, illetve a legnehezebbnek bizonyultak. Minden kategóriából az első ötöt sorolom fel, elsőként azt, amelyik a legtöbbet kapta egyfajta számozásból.

A legtöbb legkönnyebb, vagyis egyes besorolást a 4., 14., 10., 15. és 9. kérdések kapták, tehát ennek alapján elmondhatjuk, hogy számukra könnyű:

- a két- és háromjegyű mássalhangzók megtanulása és kiejtése
- hogy a magyarban nincsenek nyelvtani nemek
- a többes szám
- hogy a magyarban kevés igeidő van
- a melléknévfokozás

A legtöbb kettést kapta, tehát kevésbé könnyű a 9., 15., 6., 14. és 11. kérdésben megfogalmazott probléma:

- a melléknévfokozás

- hogy a magyarban kevés igeidő van
- a magyar hanglejtés
- hogy a magyarban nincsenek nyelvtani nemek
- a birtokos személyragozás

Közepesen nehéz vagy könnyű a válaszadók szerint az 1., 3., 5., 6., és 9. kérdés volt:

- a magyar hangok kiejtése
- a magánhangzó-harmónia a magyar nyelvben
- a mássalhangzó-törvények
- a magyar hanglejtés
- az alanyi és a tárgyias igeragozás

A legtöbb négyest kapta az általam létrehozott skála szerint a 7., 11., 12., 5. és 13. kérdés, tehát nehéznek bizonyult legtöbbjük szerint:

- az alanyi és tárgyias igeragozás
- a birtokos személyragozás
- az igekötők használata
- a mássalhangzó-törvények
- a szórend

Végül a legtöbb ötös besorolást a 2., 7., 8., 12. és 13. kérdések, ebből pedig az utóbbi négy kérdés ugyanannyit, összesen 3-3 ötöst kapott. Ezek szerint a legnehezebb számukra:

- a magyar „o” és „a” hang kiejtése
- az alanyi és a tárgyias igeragozás
- hogy a magyar agglutináló nyelv
- az igekötők használata
- a magyar szórend

A 16–19. kérdések, mint említettem, kifejtendőek voltak, amire kedvük szerint válaszolhattak, de ki is hagyhatták.

A tizenhatodikra összesen 9, a tizenhetedikre és a tizennyolcadikra 13, és a tizenkilencedikre 11 válasz érkezett a tizennégyből. A kérdések a következők voltak:

16. Kérem, írja le, hogy az eddig felsoroltakon kívül mit talál érdekesnek/nehéznek/könnyűnek a magyar nyelvben! / *Please describe, beyond the listed phenomena, what you find interesting/hard/easy in the Hungarian language!*
17. Kérem, írja le saját szavaival, mi a véleménye az eddigiek alapján a magyar nyelvről! / *Please write with your own words, what is your opinion about Hungarian language!*
18. Kérem, írja le, mi a véleménye az eddigiek alapján a magyarokról! / *Please write with your own words, what is your opinion about Hungarian people!*
19. Kérem, írja le, mi a véleménye az eddigiek alapján Magyarországról! / *Please write with your own words, what is your opinion about Hungary!*

A tizenhatodikra, miszerint írják le, hogy az eddig felsoroltakon kívül mit találnak érdekesnek/nehéznek/könnyűnek a magyar nyelvben, szinte nem kaptam két ugyanolyan választ. A kilencből kétszer jelent meg a szórend, és ezt is írták úgymond a legtöbben. Megjelent még az alanyi és tárgyas ragozás nehézsége, a szavak nehéz megtanulhatósága, a szuffixumok és prefixumok használatának nehézsége. Volt, aki érdekesnek találta, hogy a magyar agglutináló nyelv, és hogy teljesen más az eddig általa tanulatktól, de valaki szerint ez inkább nehezíti a tanulást.

A tizenhetedik kérdés az volt, mi a véleményük az eddigiek alapján a magyar nyelvről. A 13 válaszból szinte mindenki azt írta, hogy nehéz a magyar nyelv. Öten voltak, akik egyszerűen csak ennyit írtak, hatan, akik szerint nehéz, de érdekes, vagy nehéz, de rá lehet érezni, és még logikus is, ha már egy bizonyos szintet elért a tanuló. Ketten írták, hogy nagyon szépnek tartják nyelvünket, és szintén ketten, hogy jó olyan nyelven megszólalni, amit nagyon kevesen beszélnek Magyarországon kívül.

A következő kérdés a magyar emberekre vonatkozott. Erre szintén 13 választ kaptam. A legtöbben, összesen tizenegyen írták, hogy a magyarok nagyon kedvesek, vendégszeretőek, barátságosak, segítőkészek, és sokat nevetnek. Hárman írták, hogy szerintük zárkóztak vagyunk, néha túlságosan is. Az egyik lengyel válaszdó örömmel jelezte, hogy a magyarok örülnek nekik, szeretik a lengyeleket. A két szlovák tanuló szerint a magyarok hasonlóak hozzájuk: kedvesek, vendégszeretőek, kreatívak, őszinték, büszkék, a lányok gyönyörűek. Másrészről viszont néha sokat panaszkodnak, és a labdarúgásban nem jeleskednek.

Végül a tizenkilencedik kérdésre 11 válasz érkezett. A két lengyel válaszadó szerint gyönyörű az országunk, Budapestet kiemelten szeretik, szívesen jönnek ide, és hiányzik nekik, ha nem itt tartózkodnak. Kilencen írták, hogy Magyarország gyönyörű, néhányan szintén külön megemlítették még Budapestet is. Két német válaszadó hiányolta a fővároson kívüli nagyvárosokat. Többen írtak ezen kívül a kiváló ételekről, változatos kultúráról, hagyományokról.

5.3. Az orosz anyanyelvűek nehézségei a magyar nyelv tanulása során

Általánosan elmondhatjuk, hogy a külföldieknek, főleg, ha nem finnugor, illetve agglutináló az anyanyelvük, hasonló problémákkal kell szembenéznük nyelvünk elsajátítása során. A továbbiakban kifejezetten a cseh nyelvre fogom fektetni a hangsúlyt. Előtte viszont összehasonításként a legnagyobb szláv nyelven, az oroszokon keresztül mutatom be a magyar nyelvet.

A szláv nyelvek az indoeurópai nyelvcsaládba tartoznak. Mai beszélői Európában és Ázsiában élnek. A szláv nyelveket három csoportba sorolhatjuk:

- Nyugati szláv nyelvek: cseh, szlovák, lengyel, és az államisággal nem rendelkező szorb (leginkább Németország területén)
- Keleti szláv nyelvek: orosz, ukrán, fehérorosz, ruszin
- Déli szláv nyelvek: bolgár, macedón, montenegrói, szerb, horvát, szlovén.

Ezeket a nyelveket két csoportra osztja az írásbeliségük: a nyugati szláv népek a kereszténység nyugati változatához csatlakoztak, így náluk a latin betűs írás lett az elfogadott. A keletiek kivétel nélkül a keleti (ortodox) kereszténységet vették fel, amivel együtt járt a cirill betűs írás. A déliek között mindkét változat előfordul: a bolgár, a macedón, a montenegrói és a szerb nyelvűek a keleti kereszténységhez, míg a horvátok és a szlovének a nyugatihoz tartoznak.

Sturcz Zoltán, a Budapesti Műszaki Egyetem docensének kutatásai alapján sorolom fel az oroszoknak nehézséget okozó jelenségeket a magyar nyelvben (Sturcz 1999: 169–180).

A többek között magyar mint idegen nyelvvel is foglalkozó tanár öt csoportra osztotta az orosz anyanyelvűek nehézségeit:

- hangtan, kiejtés, intonáció
- nyelvtan (toldalékok, igeragozás, igeidők, névelők, igék vonzatai stb.)
- szavak, lexika

- beszéd, társalgás
- írás, fogalmazás

Ezekon kívül pedig a diákok leírhatták saját véleményüket a magyar nyelvvel, kultúrával kapcsolatban. Ezekkel külön szakdolgozatomban nem foglalkozom, csupán a nyelvi problémákkal.

A **hangtant, kiejtést és intonációt** az orosz anyanyelvűek a könnyebb nyelvtani jelenségek közé sorolják. Mégis nehéznek számít a hosszú-rövid magánhangzók megkülönböztetése, használata. Az „i”, „o”, „u” hangok szinte ugyanazok, mint orosz megfelelőik, így velük könnyebb gondjuk nem akad. Az „e” hangot az oroszban „je”-nek kell ejteni, az „a” hang pedig – mint minden külföldinek – azért nehéz, mert általában „o”-nak vagy „ä”-nek ejtik. Az orosz nyelvben nem létezik az „ö”, „ő” és az „ü”, „ű” magánhangzó, viszont ezt valószínűleg azért nem tartják problematikusnak, mert nem keverik össze saját anyanyelvük létező hangjaival. A mássalhangzók közül szintén meg kell tanulniuk a kettős, illetve a sajátos magyar mássalhangzókat (cs, dz, dzs, gy, ly, ny, sz, ty, zs).

Ezen kívül sokszor előfordul, hogy a magyar mássalhangzókat az oroszhoz hasonlóan lágyítják, pl. *Keletyi pályaudvar*. Nehezek számukra ezenkívül az illeszkedési szabályok, a mássalhangzó-törvények (a bonyolult hangkapcsolatok), és az intonáció is más, mint nyelvünkben.

Sturcz a **nyelvtan** kategóriájába sorolta a névelőhasználatot. Ez azért nehéz nekik, mert az oroszban, és általában a szláv nyelvekben, nagyon ritka a használatuk. Továbbá bonyolítja helyzetüket az is, hogy mikor kell *a* (mássalhangzóval kezdődő szavak előtt), illetve *az*, és mikor határozott (*a*, *az*) vagy határozatlan (*egy*) névelőt használni.

A magyar nyelvben a Magyar Tudományos Akadémia mai álláspontja szerint huszonöt eset van. Ez az orosz hat esethez képest sokkal inkább hat a tanulókra. Ezenkívül nehéz az alanyi és a tárgyias igeragozás, az igei és névszói vonzatok, a névmások, névutók ragozott alakjai (pl. *rólam*, *rólad*, *róla*; *mellettem*, *utánam* stb.). Elsőre furcsa, és sokszor évekbe telik begyakorolni a számbeli egyeztetés hiányát a magyarban: pl. *két asztal(ok)*; *kevés virág(ok)*.

A **lexika** csoportjába tartozik a képzőrendszer nehézsége, és a nehéz kiejtésű, hosszú vagy összetett szavak sora. Minden magyarul tanulónak gondot okoz, hogy nagyon kevés a magyar nyelvben az internacionális szó. Ez a turistaként Magyarországra érkezőknek is nagy problémát jelent, ugyanis a *repülőtér*, a *vasútállomás/pályaudvar*, *buszmegálló* szavunk kicsit sem hasonlít pl. az angol *airport*, a francia *aéroport*, az orosz *аэропорт* (*aeroport*) lexémákra.

A következő szempont a **beszéd, társalgás, mondat, szöveg** címet kapta. Nehéz számukra a mondatok helyes szerkesztése, a szórend és a vonzatok. Ezen kívül – mint a legtöbb külföldinek – nehezek az igekötős igék, melyeknek az igekötőtől függően számtalan jelentése lehet: pl. *keres, kikeres, megkeres, felkeres, rákeres* stb.

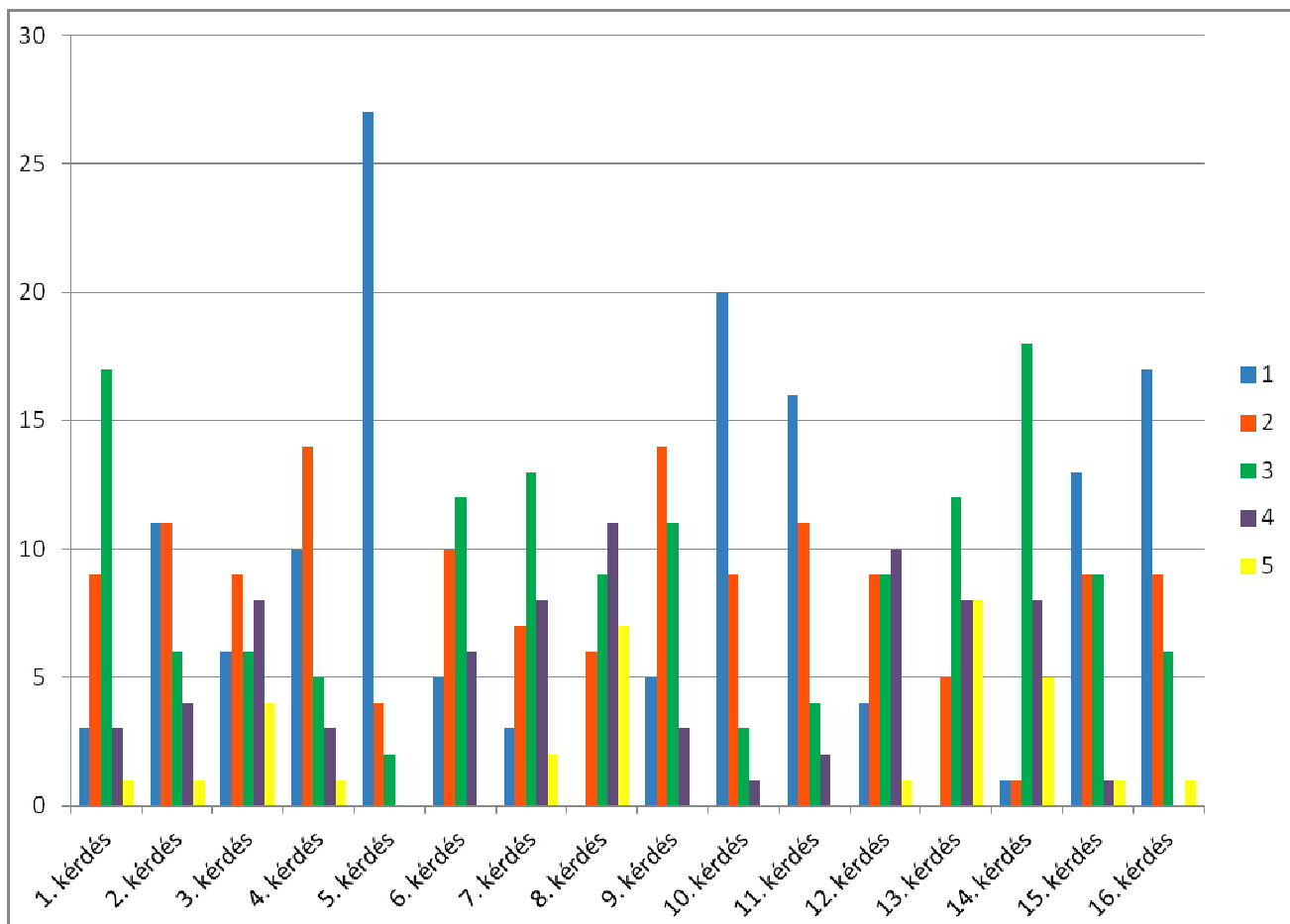
Az **írás, fogalmazás** terén a latin betűk nem szerepelnek a nehezen megtanulandó jelenségek között, ugyanis más idegen nyelvek tanulása során már használniuk kellett, vagy pedig ismerik a médiából.

Végül az **egyebek** között jelölték meg a más nyelvcsaládba tartozás okozta szokatlan nyelvi rendszeri sajátosságokat.

5.4. A cseh anyanyelvűek nehézségei a magyar nyelv tanulása során

A továbbiakban ehhez a másik szláv nyelvhez, a cseh anyanyelvűek magyar tanulással kapcsolatos problémáit mutatom be: Érdekes lehet megvizsgálni, vajon hasonló gondokkal küzdenek-e nyelvünk tanulása során, mint az oroszok. Ezeket a válaszokat a forrásokban megjelölt szakirodalomból, valamint a kifejezetten a szakdolgozatomhoz készített kétnyelvű kérdőívből (amelyre összesen 33 válasz érkezett) merítettem.

Az alábbi diagramon, az első kérdőívhez hasonlóan, az osztályozandó kérdéseket tüntettem fel. Itt már tizenhat kérdés található, mert az első elé betettem a másikhoz képest azt is, hogy mennyire okoz nehézséget az, hogy nincs olyan magyar–cseh, cseh–magyar szótár, ami a legújabb szavakat is tartalmazza. A többi kérdés megegyezik az előbb felsoroltakkal, így egy kérdés csúszással kell értelmeznünk őket.

A válaszok elemzésénél ugyanazt a módszert alkalmazom, mint az előbbieken, tehát leírom, melyik kérdések bizonyultak a legkönnyebbnek, illetve a legnehezebbnek az egytől ötig terjedő skálán.

A megkérdezett cseh anyanyelvűek többsége szerint a legkönnyebb besorolást az 5., 10., 16., 11., 15. kérdések kapták. Tehát ennek alapján elmondhatjuk, hogy számukra könnyű:

- a két- és háromjegyű mássalhangzók megtanulása és kiejtése
- a melléknévfokozás
- hogy a magyarban kevés igeidő létezik
- a többes szám
- hogy a magyarban nincsenek nyelvtani nemek.

A legtöbb kettést a 9., 4., 2., 11. és a 6. kérdés kapta. Kevésbé könnyű tehát:

- hogy a magyar agglutináló nyelv

- a magánhangzó-harmónia
- a hangok kiejtése a magyar nyelvben
- a többes szám
- és a mássalhangzó-törvények.

A legtöbb hármas besorolás a 14., 1., 7., 6. és 13. kérdésre érkezett válaszként, vagyis közepesen nehéz:

- a magyar szórend
- hogy nincsen friss cseh–magyar és magyar–cseh szótár
- a magyar hanglejtés
- a mássalhangzó-törvények
- az igekötők használata.

Nehéznek bizonyult a legtöbb válaszadó számára a 8., 12., 3., 7., 13., 14. kérdésben megfogalmazott nyelvi probléma, amit 4-essel jelöltek. Ebben az esetben az utolsó négy ugyanannyi, összesen 8 db 4-es kapott:

- az alanyi és a tárgyas igeragozás
- a birtokos személyragozás
- a magyar *o* és *a* hang ejtése
- a magyar hanglejtés
- az igekötők használata
- a magyar szórend.

Végül a legtöbbször számára a legnehezebb a 13., 8., 14., 3. és 7. kérdésben megfogalmazott probléma volt:

- az igekötők használata
- az alanyi és a tárgyas igeragozás
- a magyar szórend
- a magyar *o* és *a* hang ejtése
- a magyar hanglejtés.

A 17–20. kérdések, mint említettem, kifejtendők voltak, amire kedvük szerint válaszolhattak, de ki is hagyhatták. A tizenhetedik kérdésre 26, a tizennyolcadikra 27, a tizenkilencedikre 23 és a huszadikra 22 választ kaptam.

A tizenhetedik kérdésre többségében olyan válaszok érkeztek, hogy mi a nehéz még esetleg a felsoroltakon kívül a magyar nyelvben, és kevesen írták le azt, ami a legkönnyebb számukra. A szótanulással kapcsolatban öt darab választ is kaptam, hogy nagyon nehéz őket megtanulni (a nyelv mássága, a nemzetközi szavak szinte teljes hiánya, a szavak hasonlósága és a hosszú szavak miatt), de három olyat is, amely szerint a sok szláv jövevényszó miatt sokkal könnyebb (pl. *kabát*). Öt esetben jelent meg a névelők használatának nehézsége (határozott – határozatlan), mivel a cseh nyelvben nem léteznek névelők, ők a mutató névmásokat használják hasonló célokra. Három válasz érkezett a birtokos ragozás nehézségével, és meglepő módon csak kettő az igekötők használatával kapcsolatban. Két esetben nehéznek bizonyult a kiejtés, egyben viszont könnyűnek, mert az illető a német tudását fel tudta használni a magyar tanulás során.

A tizennyolcadik kérdésre, miszerint mi a véleményük a magyar nyelvről, többségében pozitív válasz érkezett. A legtöbb, összesen nyolc válaszban az jelent meg, hogy nyelvünk nagyon logikus, jól felépített. A másik legtöbb megjelölést, hetet, a magyar nyelv egzotikus volta kapta, és az, hogy mennyivel másabb, mint az indoeurópaiak, és mint az addig általuk tanult nyelvek. Öten gondolják, hogy a magyar nagyon nehéz nyelv, közülük is többen „agytréningnek” nyilvánították. Végül hárman írták, hogy nyelvünk nagyon jól hangzik, szeretik hallgatni. Tehát mint mondtam, nagy többségben pozitív véleményeket kaptam, viszont megjelent olyan is, hogy a magyarok túl sok vulgáris szót használnak, és egymással is csúnyán beszélnek.

A tizenkilencedik kérdés az volt, mi a véleményük az eddigiek alapján a magyarokról. Erre a kérdésre nagyon vegyes válaszok érkeztek. Volt, amiben többféle nézőpont is szerepelt, de olyan is, ami teljesen egyöntetű volt. A legtöbben, összesen tizenegyen írták, hogy a magyarok hazafiasak, büszkék arra, amijük van, nem feltétlenül pozitív vagy negatív értelemben. Azonban egy olyan nézőpont is helyet kapott, miszerint nacionalisták, sőt, xenofóbok a magyarok. Nyolcan gondolták, hogy mi magyarok udvariasak, vendégszeretők, barátságosak, segítőkészek vagyunk az eddigi tapasztalataink alapján. Öt válaszoló szerint nincs különbség magyarok és nem magyarok, illetve csehek és magyarok között, nem lehet ilyen általánosításokat létrehozni. Szintén öten csak pozitív tulajdonságokat írtak: a magyarok temperamentu-

mosak, melegszívűek, és eddig csak jó dolgokat tudnak róluk mondani. Végül, számomra meglepő módon, csak négyen tüntettek fel bennünket depresszióra jobban hajlamosnak, pszichizistának és melankolikusnak, ugyanis eddig ezt tartottam a rólunk szóló legismertebb sztereotípiának.

Az utolsó kérdésre, miszerint mi a véleményük Magyarországról, szintén vegyes válaszok érkeztek. A legtöbb, tizenöt válasz érkezett azzal kapcsolatban, hogy országunk és fővárosunk nagyon szép, és szeretnek itt lenni, ide visszajönni. Tízen írtak a magyar kultúra, bor, konyha, fürdők és a Balaton szeretetéről. Négyük szerint Magyarország túl lapos, szebb lenne hegyekkel. Ezekben a válaszokban is megjelent a magyarok nacionalizmusa, és volt, akit zavart, ha a „Nagy-Magyarország” szóba jött a magyarokkal való beszélgetése során. Végül két válaszadót is megijeszt a mostani politikai helyzet, ők úgy gondolták, országunk ilyen szempontból ma nem teljesen szabad.

Összességében viszont elmondható, hogy a válaszadók többsége minden kifejtendő kérdésre inkább a pozitív tapasztalatait hangsúlyozta, a legtöbben hosszan taglalták véleményüket.

1. Olvassa el a következő szöveget! / Přečtěte následující text!

Kedves útbaigazítás

Nikolett és László elutaztak egy hosszú hétvégére. Mivel jobban szeretik az aktív kikapcsolódást, ezért olyan helyet választottak, ahol több a túrázási lehetőség. Sirok és a Mátra környéke a legjobb lehetőség erre. Legelőször a siroki várba akartak menni. Nem tudták azonban, melyik a legrövidebb út a várba.

Megkérdeztek egy járókelőt:

- Jó napot kívánunk, elnézést asszonyom! Melyik a legegyszerűbb út a várba?
- Jó napot! Á, szóval először járnak itt! Mivel autóval vannak, menjenek balra, majd az legelső elágazásnál forduljanak jobbra. Ezután táblák jelzik a helyes utat. A végén a temető mellett kell balra kanyarodni, onnantól pedig már nem lehet eltéveszteni.
- Szóval balra, az első elágazásnál jobbra, a temetőnél pedig újra balra.
- Pontosan.
- És parkolási lehetőség van odafent?
- Persze, a turistacsoportok mindig busszal jönnek, még ők is tudnak parkolni.
- Nagyon szépen köszönjük!
- Igazán nincs mit! Képzeljék, épp a legjobbkor jöttek, ugyanis a múlt hónapban volt a vár megnyitója, most újítták fel. Ezért ebben a hónapban még ingyenes a belépés.
- Hát ez nagyszerű! Köszönjük még egyszer, minden jót!
- Maguknak is, viszontlátásra!

2. Válaszoljon a kérésekre! / Odpovězte na otázky!

- a) Mit gondol, milyen kapcsolatban van a két szereplő? / Co si myslíte, jaký vztah mají dvě osoby?
- b) Miért Sirokba mentek? / Proč jeli do Siroka?
- c) Milyen járművel mentek? / Jakým dopravním prostředkem tam jeli?
- d) Mennyibe kerül most a belépő? / Kolik stojí vstupenka teď?

3. A melléknevek közép-és felsőfoka / Skloňování přídavných jmen

-bb	-obb	-abb	-ebb
drága drágá bb legdrágá bb	nagy nagy obb legnagy obb	magas magas abb legmagas abb	kövér kövé ebb legkövé ebb
csúnya csúnyá bb legcsúnyá bb		alacsony alacsony abb legalacsony abb	színes színes ebb legszínes ebb
lila lilá bb leglilá bb		piros piros abb legpiros abb	öreg öreg ebb legöreg ebb

hosszú→hossz**abb**→leghossz**abb**
 könnyű→könny**ebb**→legkönny**ebb**
 nehéz→nehez**ebb**→legnehez**ebb**
 kevés→keves**ebb**→legkeves**ebb**
 jó→jobb→leg**jobb**
 szép→sz**ebb**→legs**z**ebb
 kicsi→kis**ebb**→legkis**ebb**
 sok→töb**b**→legtöb**b**

...-bb/-obb/-abb/-ebb, mint...

Magyarország nagy**obb**, **mint** Szlovákia.

A szánkózás jo**bb** szórakozás, **mint** a síelés.

Az alma egészséges**ebb** étel, **mint** a csokoládé.

4. Oldja meg a következő feladatokat! / Vyřešte následující úkol!

- a) Spanyolország..... (meleg), mint Finnország.
- b) A nyaralás.....(jó) kikapcsolódás, mint a tv-nézés.
- c) A szörfözés.....(nehéz) sport, mint a korcsolyázás.
- d) Ázsiában..... (sok) ember él, mint Európában.

5. A társ-és eszközhatározó: Kivel? Mivel? / Instrumentál: Kým? Čím?

-val	-vel
az→ azzal	ez→ ezzel
nyaraló→nyaraló val	kép→ké ppel
labda→labdá val	pénz→pénz zel
nyár→nyár rral	bicikli→bicikli vel
Anita→Anitá val	Enikő→Enikő vel
Béla→Bélá val	Tibi→Tibi vel

János mindig villamos**sal** jár dolgozni.

Kati**val** a legjobb együtt főzni.

A gyerekek labdá**val** játszanak.

6. Oldja meg a feladatokat! / Vyřešte úkol!

- a) A Kovács család(vonat) megy nyaralni.
- b) Éva mindig (Klaudia) jár kávézni, mert ő a legjobb barátnője.
- c) Te (cukor) vagy (citromlé) iszod a teát?
- d) Nikolett egy nagy (bőrönd) megy haza.

Szójegyzék / Slovní zásoba

aktív - aktivní
autó - auto
autóbusz - autobus
bal - levý
belépő - vstupenka
egyszerű - jednoduchý
elágazás - křižovatka
eltéveszt - chybit
felújít - renovovat
helyes - správný
hosszú hétvége – dlouhý víkend
ingyenes - zdarma
jármű – dopravní prostředek
jobb - pravý
kanyarodni – odbočit, zatočit
kikapcsolódás - rozptýlení
közlekedési tábla – dopravní tabule
lehetőség - možnost
megkérdez – zeptat se
megnyitó - zahájení
nagyszerű – nádherný, úžasný
nyaralás – letní prázdniny
parkoló - parkoviště
szabadság - dovolená
temető - hřbitov
túra – výlet
túrázik – udělat výlet
út - cesta
útbaigazítás – ukázat cestu, informace
villamos - tramvaj

1. Beszéljék meg a következő, étellel kapcsolatos kérdéseket! /Mluvte o následujících otázkách, spojené s jídlem!

- Melyik a kedvenc étele? / Jaké jídlo máte nejraději?
- Ízlik a magyar konyha? Melyik a kedvenc magyar étele? / Chutná Vám maďarská kuchyně? Jaké maďarské jídlo se Vám nejvíc líbí?
- Mi az az étel, amit egyáltalán nem eszik meg? / Které jídlo nejíte vůbec?
- Egészségesen étkeznek? / Jíte zdravě?
- Mit gondol a különböző divatdiétákról? Ön szerint hasznosak? / Co si myslíte o různých módních dietách?
- Szereti az egzotikus ételeket? / Máte rádi exotická jídla?
- Általában mit iszik? / Co obvykle pijete?
- Szeret főzni? Ha igen, általában mit főz? / Rád vaříte? Co obvykle vaříte?
- Gyakran jár étterembe? Mi alapján választja ki a megfelelőt? / Chodíte často do restaurace? Podle čeho vyberete nejvhodnější?

2. Olvassa el a következő szövegeket, majd válaszoljon a kérdésekre! / Přečtete následující texty, potom odpovězte na otázky!

Péter: Nagyon szeretek enni. Nem vagyok válogatós. Imádom a magyar konyhát, a kedvencem a gulyásleves, a paprikás krumpli és desszertnek a Rákóczi-túrós. Esténként vagy hétvégenként szívesen iszom egy-két pohár Tokaji bort. Az a kedvencem. Szerencsére bármit megehetek, nem vagyok hízásra hajlamos, így nem kell arra sem odafigyelnem, mit és mikor eszem.

Katalin: A barátom szerint annyit eszek, mint egy veréb. Mégis kövérnek érzem magam. Szinte minden fajta divatos diétát kipróbáltam már. Vannak olyan napok, amikor csak gyümölcsöt eszem, más napokon pedig csak joghurtot. Néha már úgy érzem, éhen halok. Azonban nem eszem, mert kiráz a hideg, ha hízik néhány kilót.

Ákos: Sosem értettem, miért van az embereknek gondjuk a súlyukkal. A lényeg, hogy egészségesen táplálkozzunk, és sokat sportoljunk. Szerintem bármit lehet enni mértékkel, és mellette naponta mozogni: biciklizni, futni, sétálni, aerobikozni stb. Én ebben hiszek.

a) Írja le saját szavaival, mit jelentenek a következő kifejezések! / Napište, co znamenají následující výrazy!

válogatós:

hízásra hajlamos:

annyit eszik, mint egy veréb:

éhen halok:

kiráz a hideg:

b) Melyek Péter kedvenc ételei? / Která jsou Petrova nejoblíbenější jídla?

c) Mitől fél a legjobban Katalin? / Z čeho má Katalin nejvíc strach?

d) Miben hisz Ákos? / V čem věří Ákos?

- e) A három szereplő közül Ön melyikkel ért leginkább egyet? Miért? / Z tři osob, s kým souhlasíte? Proč?

3. A tárgy / Předmět

-t	-at	-ot	-et	-öt
bármi-t	sok-at	tonik-ot	hideg-et	gyümölcs-öt
étel-t	ház-at	paradicsom-ot	meleg-et	szörp-öt
diétá-t	máz-at	narancs-ot	egyetem-et	5-öt
almá-t	színház-at	Magyarország-ot	könyv-et	bőrönd-öt

Olja meg a következő feladatokat! / Vyřešte následující úkol!

- a) Anna szereti a (csokoládé).
- b) Kaptam egy (virág) Andrástól.
- c) Látjátok azt a sok (ember)?
- d) Vettünk egy (ház) Budapesten.
- e) Szereted (Finnország)?
- f) Ennél szebb (egyetem) még nem láttam.
- g) -Hány (dal) énekelsz?
- (5).
- h) Imádom
(Magyarország)!

Szójegyzék / Slovní zásoba

divatdiéta – módní dieta

egészséges - zdravý

egészségesen - zdravě

egzotikus - exotický

egyét ért – souhlasit se

fajta - druh

fogy - zhubnout

gulyásleves – gulášová polévka

gyümölcs - ovoce

hízik - ztloustnout

joghurt - jogurt

kedvenc - oblíbený

megfelelő - vhodný

mérték - rozsah

mozog - pohybovat

odafigyel – soustředit se

paprikás krumpli – paprikové brambory

súly - váha

táplálkozik - stravovat

válogatós - vybíravý

veréb - vrabec

7. Összefoglalás

Szakedolgozatom célja Hungarológia mesterszakosként elsősorban az volt, hogy összekapcsoljam a magyarságtudományt előző szakomon megszerzett tudásommal, és átfogó képet adjak a kettő kapcsolatáról.

Szerettem volna adni egy elméleti áttekintést, de rövid kutatómunkát is végeztem a magyarul tanulók között, amiben egy általános rész is szerepelt, de nagyobb hangsúlyt fektettem a cseh anyanyelvű magyarul tanulók tapasztalataira.

Az első fejezetben röviden ismertettem a hungarológia és a magyar mint idegen nyelv fogalmakat, valamint megemlítettem a hozzájuk kapcsolódó legfontosabb személyiségeket.

A következő részben bemutattam a magyar tanulás sajátos körülményeit. Leírtam, jellemzően kik tanulnak magyarul és miért, ezt hol tehetik meg Magyarországon és külföldön, illetve milyen tankönyvek, segédanyagok állnak rendelkezésükre.

A harmadik egységben ismertettem előbb a szlovákiai pozsonyi, majd a csehországi prágai és brünni hungarológia- és magyar nyelv-oktatást.

A negyedik volt számomra a legérdekesebb, és a legtöbb munkával járó fejezet, ugyanis két (angol és cseh nyelvű) kérdőívem segítségével magyarul tanuló diákokat kerestem fel. Ezek alapján egy szépen kirajzolódott képet kaphattam nyelvünk tanulási során fellépő nehézségeikről, amit ebben a fejezetben részleteztem is.

Végül írtam két próbaleckét egy cseh anyanyelvűeknek szóló magyar nyelvkönyvbe. Ennek során próbáltam minél érdekesebb témákat keresni, egy későbbi, minél szórakoztatóbb tankönyv összeállításához.

Remélem, hogy hiánypótlónak számító munkám segítséget fog nyújtani az ezzel a tudományterülettel foglalkozóknak.

Irodalomjegyzék

- Artowicz, Elżbieta – Kozák Ildikó 1999: A magyar nyelv elsajátításának nehézségei a lengyel anyanyelvű tanulók szempontjából. In: *Hungarologische Beiträge* 12. Universität Jyväskylä, Jyväskylä. 5–16.
- Giay Béla 1998a: A hungarológia fogalma. In: *A magyar mint idegen nyelv – Hungarológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 15–27.
- Giay Béla 1998b: A magyar mint idegen nyelv fogalma. In: *A magyar mint idegen nyelv – Hungarológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 28–36.
- Giay Béla – Nádor Orsolya 1998: *A magyar mint idegen nyelv – Hungarológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kissné Papp Margit 2000: Áttekintés a hungarológia jelenlegi helyzetéről és a fontosabb további feladatokról. In: *Hungarológia* 2/1–2: 25–41.
- Kovácsi Mária – Ginter Károly 1993: Hlavacska Edit, Hoffmann István, Laczkó Tibor, Maticsák Sándor: *Hungarolingua. Magyar nyelvkönyv 1*. In: *Hungarológia* 1/1: 191–195.
- Köpeczi Béla 2000: A hungarológia helyzete és lehetőségei. In *Hungarológia* 2/1–2. sz.). 1–5.
- Maticsák Sándor 1999: Magyar nyelvoktatás a kilencvenes évek végén. In: *Hungarológia* 1/1–2: 145–160.
- Maticsák Sándor 2002: A magyar mint idegen nyelv oktatásának új feladatai. In: *A magyar nyelv idegenben*. 81–91.
- Nádor Orsolya 1998: A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig. In: *A magyar mint idegen nyelv – Hungarológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 55–123.
- Nádor Orsolya 2003: Nyelvek és kultúrák találkozása – a magyar mint idegen nyelv szemszögéből. In: *Hungarológiai Évkönyv* 4/1: 172–181.
- Nagyházi Bernadette 2006: A magyar mint idegen nyelv oktatásának nehézségei különleges nyelvtanítási/nyelvtanulási helyzetben. In: *THL₂* 2006/1–2: 128–136.
- Pražák, Richard 1983: A cseh hungarológia kialakulásának története. In: *Hungarológia oktatás régen és ma*. Budapest. 26–28.
- Pražák, Richard 1987: Műhelyek – Hungarológia Csehszlovákiában. In: *Hungarológiai Értesítő* 9/3–4: 231–237.

- Pražák, Richard 1998: Hungarológia Csehszlovákiában. In: Magyar mint idegen nyelv – Hungarológia. Osiris Kiadó, Budapest. 253–263.
- Rákos Péter 1995: Hungarológia a Cseh Köztársaságban. In: Hungarologische Beiträge 4. Universität Jyväskylä, Jyväskylä. 81–90.
- Sas Andor 1998: Riedl Szende prágai korszakáról. In: Magyar mint idegen nyelv – Hungarológia. Osiris Kiadó, Budapest. 246–248.
- Sömjénné Csécsy Magdolna 1999: A magyar nyelv elsajátításának nehézségei a francia anyanyelvű tanulók szempontjából. In: Hungarologische Beiträge 12. Universität Jyväskylä, Jyväskylä. 169–178.
- Sturcz Zoltán 1999: Magyar nyelvi és kulturális problémák orosz anyanyelvűek oktatásában. In: Hungarológia 1/1–2.). Budapest. 169–180.
- Szabadi Laura 2005: „Hajszálgyökerek”. Magyarok a világban – legendák, kérdések, tények. In: Hungarológiai Évkönyv 6/1: 123–147.
- Tarján Gábor 2000: Az unokák visszatérnek (Nyugati magyar fiatalok kollégiuma Magyarországon). In: Nyelvünk és kultúránk 109: 40–42.

Internetes irodalom:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Herderi_j%C3%B3slat

<http://www.balassiintezet.hu/hu/balassi-intezet-bemutakozas/#.UzG7fah5PaU>

www.herman-szhely.sulinet.hu/stuff/tortenelemfogalmak11.doc

<http://mta.hu/cikkek/comenius-tudomanyegyetem-bolcseszettudomanyi-kar-magyar-nyelv-es-irodalom-tanszek-126236>

<http://hungarologia.net/hu/research-2/research/magyar-a-pragai-egyetem-kozep-europai-tanszeke/>

<http://www.edupress.hu/hirek/index.php?pid=egycikk&HirID=29832>

<http://www.praga.balassiintezet.hu/hu/>